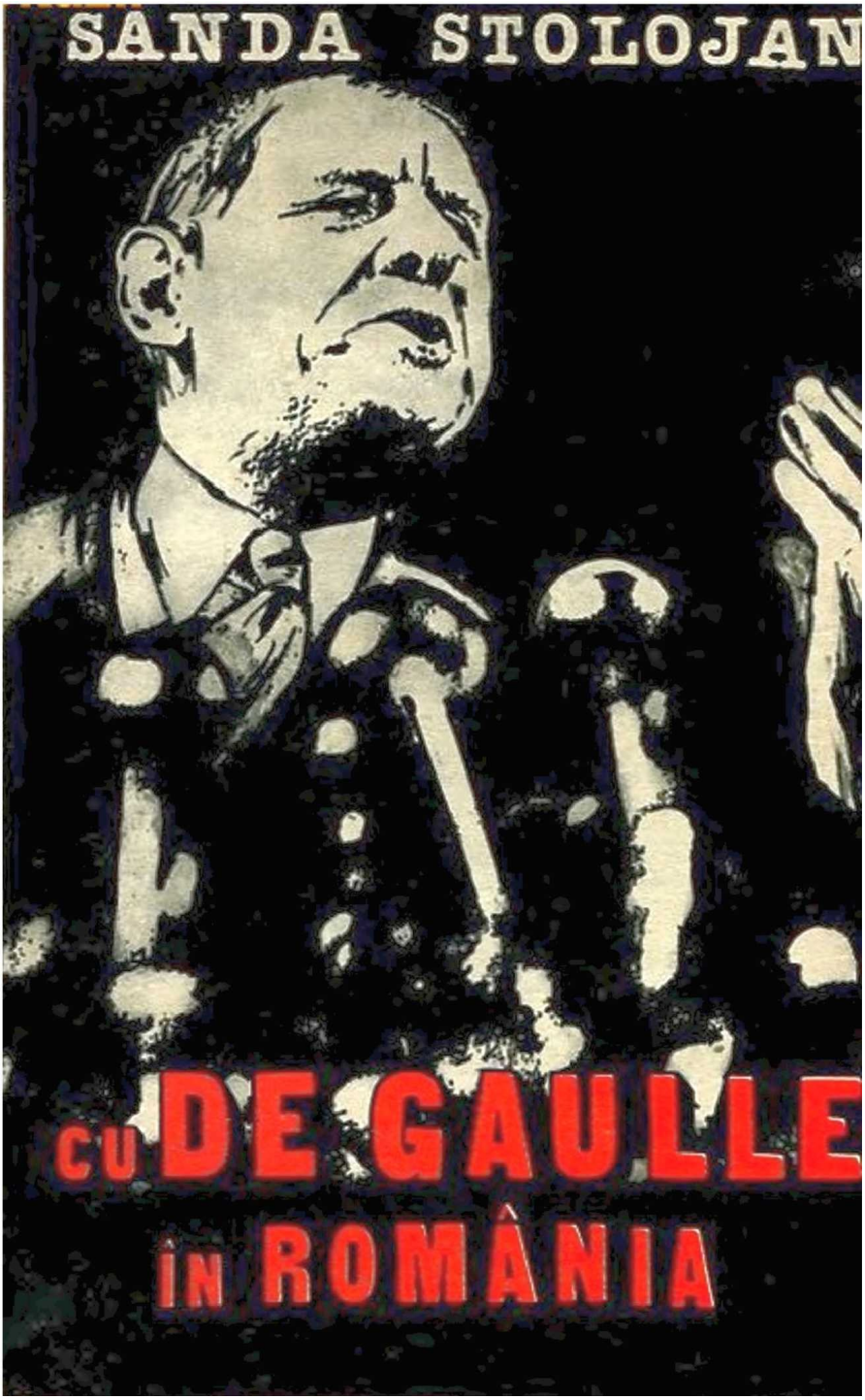
SANDA STOLOJAN
CU DE GAULLE
ÎN ROMÂNIA

„Sanda Stolojan, care a fost interpreta generalului de Gaulle, publică astăzi o carte încântătoare de amintiri din acea memorabila călătorie. Pe lângă darea de seamă inedită a convorbirii dintre de Gaulle şi Ceauşescu din 14 mai 1968, relatarea cuprinde notaţii adesea pline de umor asupra raporturilor între delegaţia franceza şi personalităţile române. Concluzia este usturătoare: *prestigiul generalului de Gaulle l-a plasat pe Ceauşescu pe orbita internaţională, dimensiunile unei personalităţi importante printre oamenii de stat din Est Reputaţia lui Ceauşescu* în *Occident i-a permis să-şi întărească poziţia în interior.*

(José-Alain Fralon, în ziarul „Le Monde”)

Sanda Stolojan, stabilită la Paris, este nepoata scriitorului Duiliu Zamfirescu. Poetă şi eseistă, de profesiune interpretă internaţională. Traducătoare în franceză a lui Cioran, Noica şi Lucian Blaga.

EDITURA ALBATROS
ISBN 973.24.029-0

Sanda Stolojan
AVEC DE GAULLE EN ROUMANIE
Editions de l'Herne, 1991

Lector RADU SĂNDULESCU
Tehnoredactor: ELENA RÂDUŢÎ

Bun de tipar. 6.1X.1993. Apànu; 1993 Comanaa nr. 3175 Con de tipar. 6.25 planşe
lipanii executat sub comanda nr. h89 la

S.C. ROMCART S.A. str. Origore Alexandrescu, nr. 89 – 97. Bucureşti. România

SANDA STOLOJAN

CU DE GAULLE ÎN ROMÂNIA

Coperta de MIRCEA MUNTENESCU

ISBN 973 – 24 – 0297 – 0

SANDA STOLOJAN

CU DE GAULLE ÎN ROMÂNIA

În anexă textul inedit al convorbirii dintre de Gaulle şi Ceauşescu din 14 mai 1968

Traducere de RODICA CHIRIaCESCU

EDITURA ALBATROS BUCUREŞTI 1994

Prevăzută pentru luna iunie 1967. călătoria generalului de Gaulle în România a trebuit aminaia din cauza războiului de şase zile dintre Egipt şi Israel. Fusesem

propusă să-l însoresc ca interpretă, dar nici nu mă gândeam la asta, când noi solicitări în primăvara lui 1968 m-au făcut să înţeleg că această călătorie urma să aibă loc curând.

Tocmai primisem cetăţenia franceză şi datorită unui concurs de împrejurări rar întâlnit am beneficiat, la nivel înalt, de recomandări prolesionale, dar şi personale.

Pe 20 aprilie am fost convocată la Elysée de şelul de cabinet al Generalului şi mi s-au adus la cunoştinţă pregătirile ce se tăceau în vederea călătoriei prevăzute să se desfăşoare în perioada 14 – 19 mai. Am aflat că principala mea însărcinare era aceea de interpretă pentru convorbirile politice dintre generalul de Gaulle şi Nicolae Ceauşescu. Militar prin excelenţă, şeful statului dorea însă ca discursurile pe care

urma să le ţină să fie traduse de o voce masculină, ceea ce a făcut ca prietenul meu, Mihai Sturdza, să fie şi el angajat. Mi s-a cerut de asemenea să furnizez câteva citate româneşti şi extrase din texte, pe care Generalul le-ar fi putut folosi în discursurile sale la elaborarea cărora lucra acum.

În zilele următoare, am fost chemaţi la Elysée ca să traducem alocuţiunile pe care tocmai le definitiva Preşedintele Republicii. Îmi amintesc că discutam cu şeful de cabinei numeroasele modificări pe care Generalul le aducea în texte. Precizia şi nuanţele marelui stil francez se dovedeau mai greu de redai în română decât prevăzusem. Chiar expresii de genul: „l'emprise étrangère-sau

„L effacement des souverainetés *, simple în aparenţă, ne dădeau bălaie de

cap. În discursurile sale, Generalul evoca trecutul, România „eternă”, oază de latinitate în mijlocul turcilor, slavilor, maghiarilor, fraternitatea cu Franţa, legăturile fireşti dintre cele două ţări; denunţa împărţirea de la Yalta şi proslăvea „construirea Europei noastre de la Atlantic la Urali” – într-un cuvânt, „marele plan” al politicii sale externe. Nici umbră de flatare a regimului de la Bucureşti, în schimb* aluzii precise cu privire la suferinţele românilor, la încercările prin care trecuse fiecare familie” şi la curajul poporului român – cuvinte menite să entuziasmeze şi să emoţioneze mulţimea care urma să-l primească.

În ziua de 3 mai 1968 am fost primită de generalul de Gaulle. Un uşier m-a condus până la primul etaj al palatului Elysée (ale

cărui anexe administrative învăţasem să le cunosc) şi mă anunţă aghiotantului. Acesta m-a rugat să aştept câteva minute. Ar fi trebuit să fiu emoţionată, dar se pare că lotuşi curiozitatea a fost mai mare; în lot cazul, pătrunzând în biroul preşedintelui, mi-am păstrat cumpătul.

Generalul stătea în picioare lângă masă. Mi-a întins mâna, îndoindu-şi braţul din umăr. Îl văzusem atât de des la televizor, încât talia şi chipul său nu m-au surprins. Mi-a spus: „Bună ziua, doamnă, vă rog să luaţi loc”, arătându-mi unul dintre cele trei fotolii Louis XV din faţa biroului. Ne-am aşezat, el lăsându-se uşor pe spate, eu în faţa lui. „Aşadar, doamnă, veţi participa şi dumneavoastră la această călătorie?” „Da, şi sâni foarte fericită, domnule Preşedinte”. (Am fost nevoită să repet pentru că nu

auzise bine, sau pentru că vorbeam prea încet.) „Mi-aţi trimis câteva citate…” şi vorbind, răsfoia paginile din faţa lui pe care le bătusem la maşină, „am ales trei…”; am surprins un surâs în ochii lui, apoi el începu să silabisească: *„Multe dulce şi frumoasă limba ce-o vorbim".* Mă privea la fiecare cuvânt pentru a se asigura că pronunţă bine. L-am corectat cu blândeţe. A repetat după mine. „Apoi, zise el, ar mai fi şi asta: *să trăieşti, ţară frumoasă*”; pronunţa „tara”, am spus *tzara*… ca Tristan Tzara”, dar cred că n-a înţeles despre cine e vorba. „E scris cu un spuse el. „Da, dar există o sedilă sub „r”. domnule Preşedinte şi pentru asta se pronunţă „/z”…” „Şi apoi încă una, spuse el: *să dăm mină cu nună*”… pe aceasta le-o voi spune la Craiova, este, oarecum… în sfârşit… mai populară, o s-o spun în mijlocul

mulţimii, nu-i aşa…” şi făcu o mişcare largă cu ambele braţe, întinzându-le pe jumătate ca pentru a se adresa unui numeros public aflat în jurul lui. „Şi aşa, doamnă, vom merge în ţara dumneavoastră… ţara dumneavoastră de baştină (şi mă privea), la voi spune pe româneşte aceste câteva fraze, la aeroport şi la Universitate… aşa, ca să le fac plăcere (felul în care pronunţa aceste cuvinte era într-adevăr plin de bunăvoinţă) … aşa încât, doamnă, ne vom revedea…” M-am ridicat, la fel şi el; mi-a întins din nou mina şi m-a însoţit curtenitor până la uşă, cu simplitatea unui mare monarh.

Pe 12 mai, în ajunul plecării, tulburări violente au izbucnit în Cartierul Latin. Studenţii ridicaseră baricade, în stradă se dădeau lupte. Plecarea urma să fie amânată pentru a doua oară? Să se fi discutat

această chestiune, cum s-a afirmat ulterior? în ciuda semnelor potrivnice care se arătaseră în două rânduri, chiar în ajunul acestei călătorii, ea a fost menţinută. A vrut oare Generalul, cu orice preţ, să nu-i decepţioneze pe români? Nu şi-a dat seama de ceea ce prevesteau evenimentele? Adevăratul lor sens scăpa încă, fără îndoială, observatorilor. Ulterior, mai 68 a intrat în istorie şi a eclipsat celălalt eveniment, care a fost ultima călătorie triumfală a generalului de Gaulle.

Marţi 14 mai 1968

Plecarea a avut loc din curtea palatului Elysée, într-o dimineaţă senină. Convocaţi la o oră matinală, am fost invitaţi, colegul meu şi cu mine, să urcăm într-un Citroën DS tras în faţa peronului palatului. Curând ni s-au alăturat şi secretarul general al palatului Elysée, Bernard Tricot, împreună cu soţia sa. La ora 7 şi 40, Generalul şi D-na de Gaulle (cu pardesiu şi tocă bleumarin) iau loc în maşină; onorurile sâni date şi cortegiul se pune în mişcare. O maşină de poliţie preceda maşina prezidenţială, încadrată de motocicliştii din escortă. Bulevardul Marigny, magistrala Général Leclerc, autostrada Sudului. Circulaţia pariziană se opri o clipă pentru a-l lăsa pe Preşedinte să treacă. Totul s-a desfăşurat foarte simplu.

La aeroportul oficial Orly, Preşedintele Republicii şi-a luat rămas bun de la guvernul venit să-l salute. Am recunoscui printre miniştri pe Alain Peyrefitte, pe Pierre Messmer şi pe viitorul preşedinte Georges Pompidou. Generalul strânse mâinile şi treed repede pe covorul roşu până la avion, în timp ce se dădea onorul şi se intona Marsilieza. Generalul şi D-na de Gaulle, împreună cu Dl. Şi D-na Tricot au urcat prin faţă, iar restul cortegiului prin spatele avionului (era un Caravelle special – stewardesa de serviciu era o blondă graţioasă >. Lăsam în urma noastră, la Paris, o atmosferă neliniştitoare. Tulburările din ultimele două zile întunecaseră ceea ce ar fi trebuit să fie o plecare sărbătorească. În timpul zborului, persoanele din suita Generalului păreau preocupate. Bernard

Tricot a venit să-mi solicite câteva cuvinte româneşti. Mi-am scos hirliile, i-am propus două – trei fraze şi le-am exersai, cum făcusem cu Generalul câteva zile mai devreme. Abia am avut timp să mă gândesc la ceea ce simţeam apropiindu-mă de Bucureşti.

O oră mai târziu, zburam deasupra României, pârjolilă de secetă. Avioanele militare care trebuiau să escorteze aparatul nostru de la frontieră nu şi-au făcut apariţia decât în ultimul moment, ceea ce le-a făcut să surâdă pe gorilele Generalului. Curând, am putut vedea lacurile din jurul Bucureştiului şi, imediat după aceea, micul aeroport Băneasa şi mulţimea adunată care îl aştepta pe Preşedintele Franţei. Avionul Caravelle a făcut un viraj, apoi a coborât încet, oprindu-se la capătul covorului roşu.

Am distins prin hublou, ca printr-o lupă, estrada cu microfoanele, mulţimea strânsă foarte aproape. După câteva minute de aşteptare, uşile s-au deschis şi şeful de protocol de la Elysée, sosit înaintea noastră la Bucureşti, a urcat primul, pentru a-l întâmpina pe General. Populaţia din România, care nu aflase despre evenimentele din cartierul Latin, aclama cu entuziasm. Din ziua în care a sosit – deja o zi de vară, un adevărat mai românesc – şi până la sfârşitul călătoriei, cinci zile mai târziu, a existat acelaşi contrast între locurile primitoare, dar în definitiv foarte modeste, şi prezenţa umană, impresionantă.

Generalul de Gaulle şi Nicolae Ceauşescu au trecut în revistă garda de onoare, i-au fost prezentaţi Generalului membrii corpului diplomatic, personalităţile

româneşti, ofiţerii superiori. În îmbulzeală, colegul meu Mihai Sturdza, care urma să asigure traducerea discursului, s-a pierdut în mulţime. Chemată în mare grabă, am alergat să-l ajung din urmă pe General, dar cineva îmi tot bara drumul, un lip slab, cu priviri bănuitoare, pe care l-am luat drept garda de corp a lui Ceauşescu. Aveam să descopăr că era de fapt şeful protocolului românesc. L-am îmbrâncit cu umărul şi am ajuns lângă General, chiar în clipa în care acesta trecea prin faţa unui rând de foşti ofiţeri români. Unul dintre ei se prezintă: „Promoţia Saint Cyr 1934!”. Omul are lacrimi în ochi. Generalul îi strânge mâna, aplecându-se înainte cu bunăvoinţă. Scena avea să se cepele de mai multe ori în zilele următoare, foştii militari români fiind autorizaţi să se apropie de General.

Cei doi preşedinţi urcară atunci pe podium şi Ceauşescu pronunţă alocuţiunea de bun venit, căreia Generalul îi răspunse cu un text tradus în română de domnul Sturdza, care între timp îşi regăsise locul. În clipa în care Preşedintele francez îşi rosti mica sa frază pe româneşte, izbucniră urale, mulţimea se înghesui, mâini se întinseră. În spatele Generalului fiecare se repezi spre maşina lui. Cortegiul se puse în mişcare şi începu un parcurs triumfal, primul dintr-un şir de defilări lente, astfel încât cei doi preşedinţi să poată fi văzuţi de popor, vigilenţa miliţiei făcându-se discretă pentru a-l onora pe înaltul oaspe.

Sub soarele torid, miresmele câmpiei româneşti îmbălsămau văzduhul; aerul era impregnat de parfumul trandafirilor, salcâmilor, leilor în floare. Înconjurată de

motocicletele poliţiştilor, maşina prezidenţială înainta încet. În picioare, generalul de Gaulle în uniformă îl depăşea cu statura lui înaltă pe Ceauşescu, care îşi păstrase pălăria pe cap. Acesta din urmă, tot în picioare, primea ovaţiile împreună cu Generalul, saluta în dreapta şi în stânga, cu latul palmei, salut pe care îl va repeta până în ajunul morţii sale, în decembrie 1989. Poporul bucureştean îi făcea Generalului o primire spontană. Venise din proprie iniţiativă pe parcursul cortegiului. Contrastul cu demonstraţiile de masă, cu manifestaţiile comandate pe care le cunoscusem înainte era izbitor. Urmăream îndeaproape expresiile pe chipuri, întâlneam priviri strălucitoare, pline de bucurie. Tipurile umane îmi erau familiare, ghiceam sentimentele fiecăruia. După atâţia

ani de izolare, de ruptură cu Occidentul, se producea acest eveniment extraordinar: vizita Franţei, în persoana generalului de Gaulle. Printre ovaţii se ridica un zumzet, o rumoare, strigăte, râsete, vomentarii – era ceva de o fantastică *vibrare*. În ţaţă, în maşina care ne preceda, stewardesa noastră, cu toca ei bleumarin, culegea complimente şi aplauze. La trecerea maşinii noastre, auzii nişte puşti exclamând textual: „Ăştia de la coadă sâni ciurucurile”.

La intrarea în Bucureşti, şirul de Mercedesuri negre depăşi Fântâna Mioriţa, trecu prin faţa Casei Scânteii, monumentala Casă a presei ridicată în anii cincizeci în stil stalinist şi defilă încet pe frumoasa şosea Kiseleff (denumită astfel după numele generalului rus, comandant al armatei de ocupaţie a Principatelor române în 1830).

Ajunşi în dreptul Arcului de Triumf, mică replică a, celui de la Paris, convoiul a luat-o la stânga, spre cartierul Floreasca. Brusc s-a instalat vidul şi tăcerea. Intrasem în „perimetrul zero”, zonă interzisă, odinioară un frumos cartier burghez, rezervat acum membrilor Comitetului Central şi înaltei nomenclaturi. După câteva sute de metri, maşina generalului de Gaulle şi cea a suitei sale apropiate au trecut printr-un grilaj care se deschidea automat, îndreptându-se spre reşedinţa denumită „Vila Lac nr. 1”. Când să trecem şi noi, nişte agenţi în civil ne-au lacul semn să oprim. După un control ne-au întins permisele de liberă trecere completate cu numele noastre şi ne-au indicat „Vila Floreasca, situată „alături”, apoi au dispărut. Unde era acest „alături” */ Şoferul părea să nu ştie. Pe cine să

întrebăm? Nu se afla nimeni în preajmă, părea că cineva ar fi vrut să ne joace o mică farsă, situaţie pe care am retrăit-o şi după aceea de multe ori. Timpul trecea. În cele din urmă am descoperit vila în cauză, după curba pe care o făcea aleea. Vila data probabil din anii patruzeci. Eram cazată împreună cu colegul meu Mihai Sturdza şi cu garda de corp a Generalului. În realitate, după cum mi-am dat seama foarte repede, am fost, timp de cinci zile, oaspeţii Securităţii.

Casa, spaţioasă, mi-a lacul impresia unui cavou – gol la început. În zilele următoare, de câte ori mă întorceam la Vila Floreasca încercam aceeaşi senzaţie. Eram cazaţi într-un sector aflat sub strictă supraveghere, unde temporar îşi aveau sediile serviciile speciale care îi apărau pe

membrii Comitetului Central. Valizele ne aşteptau. Le percheziţionaseră deja? Un bărbat în civil m-a condus surizind larg până la camera mea, o încăpere mare, altă dată birou, având o uşă cu geamuri ce dădea spre grădină şi mobilă masivă şi pretenţioasă. În sufrageria de lângă hol se putea vedea tacâmul aşezai pe o faţă de masă albă cu şerveţele îndoite. Aveam puţin timp la dispoziţie ca să mă schimb înainte de dejunul oficial.

Dejunul la Consiliul de Stat

La ora 13 şi 37, după câteva minute de aşteptare în faţa reşedinţei Generalului, goarna a dat semnalul plecării. Grilajele glisante au lăsat să treacă prima maşină – o ambulanţă, apoi o maşină a miliţiei, apoi Mercedesul oficial încadrat de miliţieni pe

motociclete, urmat de două maşini de miliţie care mergeau în paralel şi, în sfârşit, restul cortegiului.

Pe tot parcursul Căii Victoriei, până la Ateneul român, care acum mi s-a părut mult mai mic, mulţimea bucureşteană aclama. Maşinile au pătruns în curtea Consiliului de Stat (fostul Palat regal) şi s-au oprit în faţa intrării din stânga. Am urcat scările în goană. Tot timpul călătoriei a trebuit să mă grăbesc ca să fiu aproape de General. Abia am avut timp să arunc o privire în jurul meu. La etajul întâi, generalul de Gaulle, Nicolae Ceauşescu şi suita lor au fost introduşi în salonul de onoare, iar celelalte persoane au trecut alături. Înainte de a se aşeza.

Generalul. Însoţii de Ceauşescu, s-a apropiat de fereastră şi a admirat vederea.

Prin fereastră se vedea Piaţa Palatului şi Fundaţia Culturală Carol 1, nu faţada din 1900 – cea care a fost incendiată în decembrie 1989. „Un frumos monument neoclasic 4 a remarcat Generalul. Ceauşescu n-a reacţionat: era evident că aprecierea nu-i spunea nimic. Generalul n-a mai insistai şi toată lumea a luat loc pentru întrevederea protocolară prevăzută în program.

Invitaţii de marcă s-au aşezat la rând, unul lângă altul: cei doi preşedinţi, Ion Gheorghe Maurer. Maurice Couve de Murville, ambasadorul Franţei. George Macovescu, Emil Bodnăraş şi soţiile lor; între de Gaulle şi Ceauşescu se alia interpretul român, între General şi D-na Ceauşescu, eu însămi, între Ceauşescu şi D-na de Gaulle, Mihai Sturdza. Tăcerea a fost

întreruptă de întrebările pe care Generalul i le-a adresat lui Ceauşescu: „Câţi locuitori are Bucureştiul? Ce înălţime au casele? Cine construieşte? Cu ce credite? Care sâni mijloacele de transport? Există un metrou?” şi Elenei Ceauşescu; „Ce mâncăruri tipic româneşti există? 1* la care aceasta a răspuns: „Depinde, există multe...” Generalul: „Fripturi, sau mai degrabă mâncăruri cu sos? 1* Elena C: „Mâncăruri cu sos”. Generalul: „Dar mămăliga cu ce se mănâncă? 1* Elena C. ezită, nu răspunde. După un timp oarecare, sfârşind de vorbit cu Ceauşescu, aşezai în stânga să generalul se întoarce din nou spic Elena Ceauşescu: „Se mănâncă totuşi cu ceva? 11 E.C.: „Da. da, cu unt, cu brânză...” Generalul: „Şi cu lapte?” E.C.; „Da. cu lapte alături...1. Răspunzând Generalului. Elena Ceauşescu

avea un aer jenat. Nu înţelegea desigur sensul acestei conversaţii de salon

Pe moment. Elena Ceauşescu nu mi-a lăcui nicio impresie, atât era de ştearsă. Purta un taior verde, nu era machiată şi vorbea monosilabic. Reputaţia ei nu pătrunsese încă în public. Soţia lui Maurer, inallă, voinică, în taiorul ci roşu, ieşea mai bine în evidenţă. Doamnele franceze preferaseră bleumarinul şi albul. D-na de Gaulle, rotunjoară şi demnă, părea destul de rece, dar zâmbitoare. La sfârşitul celor douăzeci de minute de „conversaţie protocolară”, uşile s-au deschis şi invitaţii de marcă au fost conduşi spre marea sală de banchete, unde fuseseră aşezate celelalte personalităţi. S-au făcut fotografii şi s-a produs o oarecare rumoare. M-am aşezat puţin mai în spate, între Ceauşescu

şi d-na de Gaulle.

Uitându-mă la cei din jurul mesei, privirea mi-a căzut pe chipul lui Emil Bodnăraş, vice-preşedintele Consiliului de Stal prezidat de Ceauşescu şi asupra lui Chivu Stoica, amândoi membri de partid şi vechi membri ai Comitetului Central, l-am recunoscut după fotografiile din ziare şi portretele uriaşe din epoca stalinistă. Amândoi ocupaseră deja posturi înalte sub Gheorghiu-Dej, pe vremea când Ceauşescu era doar un *uparatcik* de rangul doi. Nu-mi venea să cred că mă aflam în apropierea acelor şefi temuţi. Pe vremea când trăiam la Bucureşti, nimeni nu îndrăznea să ridice ochii de frică, atunci când un personaj oficial trecea cu maşina. Cărei întâmplări îi datoram prezenţa aici? Omul aşezat la doi metri de mine, scund şi îndesat, cu părul

creţ, cu privirea vie dar piezişă – era Ceauşescu. Când vorbea, de cele mai multe ori privea în jos sau într-o parte. Nu se exprima prea curgător. Prezenţa generalului de Gaulle îl impresiona, trebuia să se stăpânească ca să-şi păstreze sângele rece. Ceauşescu nu cunoştea uzanţa conversaţiei la masă. Nu i s-a adresat niciodată Doamnei ţie Gaulle. Din când în când arunca cele o privire peste umăr şi faptul că mă vedea acolo îi provoca o oarecare enervare sau un fel de jenă; îşi punea atunci cotul pe masă aşd Zindu-se mai comod şi întorcind spatele Doamnei de Gaulle. Aceasta schimba din când în când câteva cuvinte în stânga ei cu Maurer care vorbea franţuzeşte.

Între schimbarea farfuriilor şi zgomotul furculiţelor aveam timp să privesc, dincolo de masă, vederea pe care Generalul o

admirase înainte de dejun. Mă aflam la Bucureşti, cunoşteam în cele mai mici amănunte acest loc. Străbătusem Piaţa Palatului de sute de ori, în toate sensurile, venind dinspre bulevardul apropiat sau dinspre Calea Victoriei, traversând-o între Athénée Palace, vechea sală de concert a Ateneului sau Fundaţia Carol 1, devenită Bibliotecă de Stat. Multe lucruri se întâmplaseră aici de când mulţimea, venită să demonstreze pentru ultima oară în favoarea regelui Mihai, fusese împrăştiată cu armele, încercam din când în când un ciudat sentiment de-a fi prezentă fără să fiu, ca şi cum m-aş fi aflat într-o casă familiară locuită acum de nişte necunoscuţi.

De la început, *taraful*, plasat într-o lojă aflată deasupra sălii, începuse să cânie „arii populare”. drăguţe, se succedau când în

costum naţional, când în rochii lungi. D-na de Găulle a remarcat albastrul florilor de heliotrop din buchetele compuse în culorile Franţei. Icrele negre erau servite pe suporturi de gheaţă, de asemenea tricolore. D-na de Gaulle, se întoarse atunci spre mine, adică spre Ceauşescu. Acesta îşi aranjase din nou lacâmul; împinsese paharele mai departe, băgase un colţ al şervetului sub farfurie, ca să apere faţa de masă, păstrându-l pe celălalt aproape de haină; între două înghiţituri îşi rezema tacâmurile de fiecare parte a farfuriei, obiceiuri care s-au repetat la toate cinele sau dejunurile următoare. Era cunoscut, după cum se spunea, pentru păstrarea încăpăţânată a obiceiurilor sale ţărăneşti. Circula zvonul că, până în ultimul timp, le obligase pe nevastă-sa şi pe fiică-sa să se

culce în acelaşi pal, el însuşi împreună cu cei doi fii în celălalt, după moda ţărănească. D-na de Gaulle mă întrebă ce cântau *guristele*. Era, apoi, *Mâr, bâr oiţele*", refrene populare, urmate de *doine* cinlate la fluier de bărbaţi în costume naţionale. Emil Bodnăraş privea tot timpul spre muzicanţi, ca să pară natural. „E frumos, e desenat cu fineţe", zise d-na de Gaulle vorbind despre palatul schiţat în peniţă pe meniu. Când a apărut un fost „discur1 bucureştean în smoching, un bărbat mai curând în vârstă, cu un veritabil accent parizian, care a început să cânte cu voce joasă, una după alta melodiile: *Parlez-moi d'amour*, *Paris, reine du monde*, *Madame la Marquise*, *Sons les ponts de Paris*, D-na general, foarte încântată, a surâs şi a aplaudat cu vârful degetelor. Toţi invitaţii au imitat-o de

îndată, dar aplauzele abia se auzeau în sala înaltă.

În momentul în care şi-a început discursul. Ceauşescu a scos din buzunar o hârtie pe care a început s-o citească. Era crispat, microfonul era prea slab. Cuvin tarea dezvolta temele noii politici a partidului comunist român: „Dreptul fiecărui popor de a-şi hotărî singur soarta” şi „Rolul naţiunii ca factor esenţial al vieţii sociale”. Interpretul său traducea frază după frază. În timp ce i se traduceau cuvintele, Ceauşescu trase spre el paharul de şampanie – ca să-l aibă la îndemână în momentul toasturilor –, dar şi paharul de apă, apoi paharul cu vin roşu – din nervozitate sau din distracţie? Generalul s-a ridicat la rândul său, ca să-şi rostească alocuţiunea. Era un discurs politic

important, axat pe ideea unităţii europene, a „respingerii blocurilor”, a consecinţelor dăunătoare unităţii în independenţă, ce decurgeau din hotărârile luate la Yalta. Se făcuse linişte; în mod evident asistenţa era impresionată; Maurer lăcrima, cu obrazul congestionat. A doua zi, presa română avea să reproducă, în paralel, mari fragmente extrase din cele două cuvântări, evidenţiind punctele de convergenţă dintre România şi Franţa.

După discursuri, la desert. Ceauşescu şi Generalul au schimbat câteva cuvinte prin intermediul interpretului român. L-am auzit pe General spunând: „Americanii sâni teribil de încurcaţi, situaţia lor e foarte dificilă, ar vrea să sfârşească cu Vietnamul” şi pe Ceauşescu răspunzându-i: „Sperăm ca discuţiile de la Paris să aibă rezultate

pozitive”.

Îmi amintesc că în momentul în care, servindu-se cafeaua, D-na de Gaulle a vrut să amestece cu linguriţa în ceaşcă, i-am atras atenţia că era calea turcească. Ea s-a aplecat atunci imediat către General, pe deasupra lui Ceauşescu, spunând: „Trebuie să-l avertizăm pe General, altfel şi el o să amestece cu linguriţa”, dar Generalul n-a folosit linguriţa, ca şi cum ar fi ştiut că era cafea turcească.

Imediat după terminarea dejunului, Generalul a fost însoţit la reşedinţă. La Vila Florească, domnul Sturdza şi cu mine am făcut cinste mesei securiştilor.

Vizita la Monumentul Eroilor

La ora 17 s-a dat semnalul de plecare şi am pornit în aceeaşi ordine ca înainte de prânz. Cortegiul oficial a traversat oraşul

fiind aclamai de populaţie: bulevardul ex-Brălianu, Piaţa Universităţii cu Spitalul Colţea pe o latură, piaţa Sf. Gheorghe, centrul Bucureştiului rămăsese la lei ca înainte, nimic nu se schimbase. Se puteau zări noi construcţii în direcţia străzii Şerban Vodă, nişte imobile oarecare, nu am de urile ça la Sarcelles lângă Paris. Am traversat apoi un cartier de străduţe bătrâneşti, liniştite, cu case de altă dată, ce se potriveau întru totul cu amijiiirile pe care le păstrasem despre ele: trăiam sentimentul a ceva văzui, a ceva trăit, aveam senzaţia unei halucinaţii. Nu ştiam că cincisprezece ani mai târziu acest cartier avea să fie ras din ordinul lui Ceauşescu pentru a face loc bulevardului „Victoria Socialismului” şi monstruoasei construcţii „Casa Poporului”, care au desfigurai inima Bucureştiului.

Planul de distrugere a unui slert de oraş nu se născuse încă în capul viitorului „geniu al Carpaţilor”.

În parcul Libertăţii (odinioară parcul Regele Carol I), maşinile pătrunseră pe aleile romantice. „Monumentul eroilor luptei pentru libertatea poporului şi a patriei, pentru socialism” – aşa cum era denumit – operă a regimului, mausoleul de marmură neagră şi roşu închis adăposteşte nu se ştie exact pe cine în spatele unei uşi de bronz, pur tind însemnele secerei şi ciocanului. De sus, de pe scările Mausoleului se zărea, dincolo de peluze, priveliştea neschimbată a oraşului cu numeroasele sale clopotniţe, asemenea unei stampe din secolul trecut. Imnurile şi garda de onoare însoţiră depunerea coroanelor de garoafe albe şi roz, prezentările făcute

Generalului, strângerile de mină. Şi în lot acest timp, în atmosfera calmă care a caracterizat întotdeauna grădinile Bucureştiului, pe bănci, la umbră, şedeau oameni. Am făcut aceeaşi experienţă şi la ultima mea călătorie din mai 1990: nu ştiu de ce, până în ziua de azi, grădinile din Bucureşti te fac să te simţi mult mai departe de lucruri, de agitaţia oamenilor, ca alte parcuri sau grădini ale lumii, ca Bois de Boulogne, de exemplu.

Programul prevedea apoi o vizită la Monumentul eroilor francezi căzuţi în primul război mondial, situat într-un alt parc, în grădina Cişmigiu. Nu-mi amintesc să fi văzut această statuie pe vremea când cutreieram Bucureştiul. O operă foarte modestă şi tradiţională: o mamă ţinând pe genunchi un soldat muribund. Cişmigiul mi

s-a părut şi el neschimbat în acest sfârşit de după-amiază. Cineva de lângă mine observă: „E un fel de parc Monceau local”. Eram de acord doar în privinţa stilului ce amintea de grădinile engleze ale secolului al XIX-lea, dar nu şi în privinţa felului de a fi al celor ce se plimbau pe alei; o nepăsare, o anumită melancolie, un fel de tristeţe caracterizează pe locuitorii acestei părţi a Europei.

Ceremonia a fost scurtă. În timp ce alunecam pe sub bolţile de verdeaţă, în maşinile mari şi negre care ocupau toată lăţimea aleilor, dintr-un grup de studenţi s-a ridicat brusc un strigăt destul de puternic pentru a putea fi auzit: „Eliberaţi-i pe camarazii noştri!”, dar, în graba generală, nimeni n-a părut să-l audă.

Totul se petrecu foarte repede.

Cortegiul a urcat din nou bulevardul Republicii (fostul Bulevard Regina Elisabeta), apoi a luat-o spre stânga pe Calea Victoriei. În faţa fostului Cerc Militar, devenit „Casa Armatei”, fusese construit un imobil. Librăria „Cartea rusă” din timpul lui Stalin se transformase în magazin de încălţăminte. O parte a cortegiului o luă la stânga şi pătrunse în curtea Consiliului de Stat.

*

Convorbire politică între patru ochi

Bănuind că autorităţile române vor înclina să nu aibă decât pe interpretul lor, Consilierul de la Elysée şi adjunctul său m-au însoţit şi m-au instalat lângă General. Ne allam într-un birou cu lambriuri de lemn, sau poate numai placai, excesiv de strălucitor. Generalul şi Ceauşescu s-au

aşezat în fotolii având, în faţa lor, o măsuţă joasă pe care cineva pusese nişte băuturi răcoritoare, apoi se retrăsese.

După un moment de tăcere, Ceauşescu, privind în jos, şi-a frecat mâinile una de alta, apoi, întorcind capul spre interpretul său, a deschis discuţia. Vorbea rar, cu un accent popular, stâlcind unele cuvinte. Rosti câteva fraze şi dădu cuvântul generalului de Gaulle. În uniformă, sprijinit de braţul stâng al fotoliului, acesta părea odihnit. Expozeul său, rostit liber, folosea o exprimare simplă, un ton direct şi maiestuos în acelaşi timp. În realitate, fiecare cuvânt având importanţa lui, nu era uşor pentru interpret să-i reproducă nuanţele gândirii. Când se oprea, Generalul îmi făcea un mic semn cu mâna sau întorcea uşor capul spre mine. Ceauşescu înţelegea puţin franceza. La un

moment dat, am căutat în notele mele locul de unde trebuia să reiau şi, găsindu-l am făcut legătura. Ceauşescu a şoptit: „Da, asta era1. Înţelesese deci cuvintele Generalului. Întrucât îi vorbeam, Ceauşescu era obligai să mă privească, dar, pe cât posibil, evita acest lucru. Simţeam că schimbul de priviri cu mine îl jena; fără îndoială, acest gen de raporturi cu un subaltern care scăpa autorităţii sale îl stingherea. Cu capul plecat, mă fixa de jos în sus. M-a surprins vioiciunea sa interioară sau mai degrabă un fel de agresivitate pe care o ascundea. Era prudent, ca un ţăran bănuitor şi viclean, înzestrat cu o reală deşteptăciune. Dacă se exprima greoi, în schimb gândea rapid. Avea în colţul gurii o grimasă care putea să exprime tot atât de bine dispreţul sau cruzimea. Cerea să fie tradus frază cu frază,

aproape cuvânt cu cuvânt. Adesea, înainte de a începe să vorbească, îşi ridica ochii spre tavan. Am recunoscui acest tic când a apărut la televizor în decembrie 1989 – filmat cu câteva ore înainte de a fi executat, în timpul acelui memorabil „fals proces”.

Întrevederea dintre Generalul de Gaulle şi Ceauşescu s-a desfăşurat după toate regulile, pe un ton destins, dominată de prestigiul Generalului care punea în valoare distanţa enormă dintre cei doi. Preşedintele Franţei a făcut cu această ocazie un vast expozeu de politică externă, formulând ca principale idei: sfârşitul fostelor colonii şi opoziţia faţă de hegemonia celor două Mari Puteri. În esenţă, în acest expozeu, el a subliniat poziţia Franţei faţă de America şi de Uniunea Sovietică. După o strălucită sinteză

a legăturilor istorice de prietenie dintre Franţa şi

Statele Unite, el a analizai evoluţia puterii americane după cel de al doilea război mondial. Planul Marshall, Organizaţia Atlanticului deschiseseră calea imperialismului american („puterea lor crescând, au devenit imperialişti 4). Generalul a insistai asupra pericolului ce decurgea din dominaţia Americii, precum şi pe laplul că această enormă putere era însoţită de o lipsă de experienţă. Se gândea desigur la războiul din Vietnam. („Americanii îşi lac iluzii, comit greşeli, nu sâni obişnuiţi cu războaiele, cu invaziile, cu bombardamentele ca noi, în Europa. De asta îşi închipuie că lucrurile merg de la sine şi nu-şi iac probleme. Or, iată că popoarele refuză să li se supună… *4).

Generalul a expus apoi relaţiile dintre Franţa şi URSS. Făcând o retrospectivă, el a arătat că evenimentele istorice n-au împiedicat Franţa să fie „prietena firească a Rusiei”. („... Rusia, ce-i drept, ne-a jucat câteva feste, de altfel şi noi, prin Napoleon 1 şi, de asemenea, prin politica lui Napoleon al III-lea. Dar Rusia ne-a jucat şi ea un renghi foarte urât în 1917, tind ne-a părăsit, apoi în 1939, când a semnat pactul de neagresiune cu Hitler în ciuda bunelor relaţii cu URSS („Franţa nu are litigii nici cu URSS, nici în Europa, nici în Orient, nici în Asia...”). Generalul s-a arătat preocupai de ameninţarea ce decurgea din puterea militară expansionistă a acesteia („Păstrându-se bunele relaţii cu ea, vom veghea ca puterea ei să nu crească peste măsură”). El a ajuns astfel, în mod firesc la

rolul important pe care l-ar putea juca ţările satelite pentru a contracara împărţirea lumii şi a Europei în două blocu i („pentru a asigura pacea în Europa, dumneavoastră. Polonia, Cehoslovacia. Bulgaria, puteţi juca un rol capital”…)

Era limpede că generalul de Gaulle aproba politica de independenţă şi suveranitate naţională afişată de Ceauşescu. El înţelegea că România era nevoită să aibă bune raporturi cu URSS, dar se arătă încântat de „libertatea de acţiune1 pe care şi-o regăsise. Se arătă interesai în mod special de România (Dintre ţările Europei Centrale şi

Orientale, pe noi ne interesează mai ales România, şi asta din cauza sentimentelor pe care le cunoaşte-ţi pentru că aţi ştiut să vă reluaţi, nu fără merit,

libertatea de a acţiona în domeniul economic şi politic. E o fericire că România a putut să facă acest lucru”).

Cât despre comunismul aplicat într-o ţară ca România, Generalul nu-şi ascundea părerea, anume faptul că avea în materie o judecată relativistă de om politic, care ţine cont de imperativele Istoriei şi de realitatea momentului politic. Generalul considera că ţările au regimul pe care îl suportă, subînţeles pe care îl merită, mergând până acolo incit admitea că într-o ţară ca România comunismul putea să prezinte unele avantaje. („… Există împrejurări, evenimente, oameni, războaie. În fapt, sâni determinist în privinţa regimurilor politice. Vedeţi, eu cred că atunci când o ţară păstrează multă vreme un regim, o face pentru că nu poate proceda altfel. E

adevărat că menţinând regimul ţarist, Rusia ar fi fost fără îndoială înapoiată. Pentru România, un regim ca al dumneavoastră are părţi bune, este util, dar un asemenea regim ar fi imposibil în Franţa sau în Marea Britanie. El ar fi imposibil şi în Austria; iată de ce ruşii n-ar fi putut să-l impună. Numai în Rusia un asemenea regim poate exista de cincizeci de ani, dar cincizeci de ani nu e mult în viaţa unui popor. În URSS şi la dumneavoastră un asemenea regim este util pentru că el pune oamenii în mişcare şi face ca lucrurile să avanseze1”).

Aci interveni o uşoară dispută, Ceauşescu încercând să impună ideea că deşi victoria URSS jucase un oarecare rol, totuşi regimul comunist venise la putere potrivit voinţei poporului român („Un regim ca al nostru nu a fost impus din exterior 1).

Afirmaţie pe care Generalul nu a lăsat-o să treacă fără să dea de înţeles că avea îndoieli în această privinţă. De altfel, de mai multe ori, generalul de Gaulle şi-a exprimat unele rezerve, de-abia mascându-şi ironia. Astfel, la afirmaţia lui Ceauşescu: „Sincer să fiu, asta-i situaţia! Generalul i-a răspuns: ... Vă acceptăm aşa cum sunteţi!”, sau când Ceauşescu a invocat necesitatea cooperării „păstrând însă integritatea şi suveranitatea fiecărei ţări”, Generalul i-a replicat: „Ne interesaţi pentru că vă iubim”.

Schimbul de păreri dintre cei doi preşedinţi a durat aproximativ o oră şi un sfert. Evidenţiind faptul că întrevederea n-a adăugat mare lucru la cele ştiute dinainte despre poziţia fiecăruia. Generalul s-a declarat satisfăcut de modul în care s-au purtat discuţiile. Ceauşescu i-a propus încă

o calea şi întrevederea a luat sfârşit. Uşile s-au deschis; suita aştepta afară. Toată lumea a coborât pe scara cea mare. Gândindu-mă din nou la modul în care au decurs lucrurile, am convingerea că am fost supravegheaţi tot timpul cât a durat întrevederea, căci, de îndată ce a fost pronunţat ultimul cuvânt, uşa s-a deschis, iar cineva a intrat.

Afară era încă lumină. Singură în maşină, cu colul sprijinit «V rezemătoarea portierei, respiram prin fereastra deschisă, încercând să mă destind. Cortegiul, mai puţin lung acum, a luat-o pe strada Boteanu, intrând în bulevardul Magheru, a înconjurat Piaţa Romană şi s-a înşiruit pe bulevardul Ana Ipătescu. În momentul în care treceam prin dreptul străzii Povernei, am zărit-o pe mama şi am auzit-o strigându-mă. Eram prea obosită ca să pot aprecia

îndeajuns conjunctura acestei întâlniri ce mi s-ar fi părut imposibilă dacă cineva mi-ar fi prezis-o cu câţiva ani mai devreme, pe când locuiam încă în Bucureşti. Maşina îşi continua drumul. Am înregistrat imaginea acelei clipe ca o fotografie pe care o păstrezi pentru mai târziu…

Am sosit la Vila Floreasca în jurul orei şapte seara, în hol, securiştii în cămăşi îşi sorbeau încet băuturile în faţa televizorului. S-au grăbii să-şi pună haina şi să mă întrebe amabili: „Doriţi un *whisky* sau mai curând un *juice*”? Pronunţau cu un accent ce se voia american. Am răspuns afirmativ. Mi s-a adus imediat o tavă întreagă. Vila securiştilor era burduşită cu băuturi străine. M-am retras după ce-am aruncat o privire spre ecranul televizorului, unde se vedea sosirea din acea dimineaţă a generalului de

Gaulle pe aeroportul Băneasa. În mijlocul uratelor. Imaginile erau destul de şterse, televiziunea română fiind încă la începuturile ei.

O seară la operă

Plecarea pentru gala de la operă a avut loc la ora 20 şi 45. Din nou cortegiu, din nou mulţimea masată în întuneric pe Calea Victoriei şi pe bulevard, până la Operă. Am fost invitată să mă aşez într-o lojă vecină cu a Preşedintelui, drapată simplu în culorile celor două ţâri. De la locul meu îl vedeam bine pe General, care, pentru prima oară, părea obosii. Ziua ce se scursese de la plecarea din Paris fusese lungă. Programul spectacolului cuprindea, între două cântece şi dansuri româneşti, trupa de balet a Operei din Bucureşti în *Moartea lebedei* de Saint-Saëns şi *Boleroul* de Ravel, motiv

pentru care, mai târziu, ziariştii parizieni au putut scrie că spectacolul n-a fost prea entuziasmam pentru oaspeţii francezi. Personal, am apreciat vocea mezzosopranei Elena Cernei, care a apărut pe scenă într-o rochie de dantelă mov, precum şi ritmul antrenant al horelor.

În picioare, sala a aplaudat indiciung la sosirea şi la plecarea generalului de Gaulle. Am remarcat într-o lojă din dreapta mea câteva neveste ale notabilităţilor nomenclaturii româneşti, aparţinând acelei rase noi, urile şi lipsite de graţie, a conducătorilor comunişti de pe atunci.

La sfârşitul spectacolului, în timp ce-mi căutam cu privirea solerul, directorul presei din Quai d’Orsay m-a luat deoparte, între maşini ca să mă întrebe cum se desfăşurase întrevederea L-am liniştit şi am adăugat că

în privinţa problemelor importante fiecare rămăsese la părerea lui. Mi-am dat seama de neliniştea pe care veştile primite de la Paris cu provocau personalităţilor lranceze. Era ora 22 şi 30: am profitat ca să sar în maşină şi să-l rog pe şofer să mă ducă la familia mea în strada Pietăţii. A ezitat o secundă, dar a acceptat. Bineînţeles că avea să raporteze celor în drept.

Străduţele cartierului erau lot aşa cum le cunoscusem, dărăpănate şi pline de farmec, dar n-aveam timp să mă emoţionez. Şoferul a consimţit să mă aştepte şi am sunat. Soseam pe neaşteptate. Mi-a deschis guvernanta noastră cu exclamaţii de bucurie. De cum am intrat, am fost izbită de un nu ştiu ce care mi-a strâns inima. Era" mirosul de lucruri vechi al caselor româneşti în care, de douăzeci de ani

oamenii se îngrămădiseră unii peste alţii. Uitasem mirosul acela pe care l-am regăsii la fiecare întoarcere în România, până în vremea din urmă, ca un semn distinctiv al mizeriei oamenilor în ţările din estul Europei. Toată familia era de faţă şi fiecare voia să povestească ceva. Am stat prea puţin, promiţându-le să revin a doua zi. Mi-au spus la repezeală că aveau necazuri: de la moartea recentă a tatălui meu. Direcţia spaţiului locativ voia să instaleze pe cineva în cei câţiva metri pătraţi rămaşi vacanţi Nimic nu se schimbase, erau aceleaşi necazuri ca înainte. Le-am promis să vorbesc mai sus şi i-am părăsit tulburată.

La vila Florească mi-am regăsii tovarăşii cu care locuiam, francezi şi români, aşezaţi la masă. Ajunseseră la desert. Securiştii au insistat să cinez cu ei şi

am acceptat. Masa securiştilor era mereu gata pregătită, aveau un bufet permanent. Mi s-a oferii pentru început ţuică şi coniac. M-am aşezat, dar curând am regretat căci românii vorbeau româneşte, iar francezii erau nemulţumiţi că nu înţeleg. Vedeam că trag cu urechea. Răspundeam în franceză, apoi traduceam în română. Securiştii voiau să afle cum mi s-a părut spectacolul. Brunetul cel înalt se arătă înţelegător. Ziua a fost lungă şi obositoare, spuse el, promiţând pentru a doua zi ceva mai mult timp liber. Şi adăugă: „veţi putea, dacă doriţi, să mergeţi să vă vedeţi prietenii” – un mod de a mă face să înţeleg că era la curent cu escapada mea familială. În timpul discuţiei îmi punea întrebări banale: „Cum vă simţiţi în România? Franţa e frumoasă, dar dumneavoastră aţi rămas tot româncă,

nu-i aşa? Cunoaştem... ştim că sunteţi activă printre românii din Paris...” Ţinea să-mi arate că ştia multe despre mine, sau voia pur şi simplu să facă conversaţie? Tonul era monden, afabil; eram într-un fel în relaţii bune. Mă gândeam la ceea ce îmi mărturisiseră unii prieteni în secret: faptul că erau obligaţi să întreţină relaţii prieteneşti cu cineva care îi vizita din când în când ca să „stea de vorbă” despre unele şi altele... îmi imaginez că întrevederea lor semăna cu discuţia dintre mine şi brunetul cel înalt, cu aluzii anodine, care mi-au lăsat însă o impresie neplăcută. Îi priveam cu o simpatie pe care n-o bănuiau pe tovarăşii mei francezi aşezaţi în jurul mesei. Mai târziu m-am ridicat, am mulţumit pentru cinăssi m-am retras.*

Era trecut de miezul nopţii. Înainte de a

merge la culcare, m-am dus să fac un tur prin grădină. Dincolo de boschete, în noaptea caldă de mai, se auzea orăcăitul broaştelor. Lacul Floreasca clipocea în apropiere, oglinda apei strălucea printre ramuri. Urcând din nou scările, l-am întâlnil pe Mihai Sturdza care ieşise şi el să respire aer proaspăt. În spatele ferestrelor cu perdele mari care fluturau în aerul nopţii, festinul poliţiştilor continua. Am schimbai câteva cuvinte împreună, când o siluetă a apărut brusc în spatele nostru; i-am spus atunci noapte bună şi m-am dus în apartamentul meu.

Miercuri, 15 mai

Programul prevedea o a doua convorbire, dar lărgită, adică în prezenta miniştrilor care îl însoţeau pe preşedintele francez şi pe Nicolae Ceauşescu. La ora

nouă, goarna anunţă plecarea maşinii prezidenţiale. Defilarea motorizată începu. Cortegiul străbătea bulevardul Jianu îndreptându-se spre centrul oraşului. Traversam cartierul unde locuisem altă dată. Recunoşteanî casele, fostul spital francez cu capela lui, arborii care se înălţaseră aşa cum cresc copiii în câţiva ani. În dreptul rondului de la statuia Aviatorilor convoiul traversă strada unde se opriseră într-o zi, în faţa porţii noastre, camionul cu miliţienii veniţi să ne evacueze sub supravegherea unui subofiţer. Treceam, aruncând priviri în trecut, chemată mereu la ordine de prezentul pe care îl trăiam.

În maşina din fata mea, în picioare, generalul de Gaulle, azi în civil, saluta populaţia adunată pe Calea Victoriei. Şirul de limuzine a trecut prin dreptul Academiei

române şi a ajuns în faţa Cofetăriei Nestor, unde se putea vedea cum, înăuntru, clienţii aşezaţi la mese se ridicaseră în picioare pentru a-l aplauda pe ilustrul vizitator. Nimic nu se schimbase pe această porţiune a traseului. Câţiva ani mai târziu, cutremurul din 1977 avea să facă ravagii: vechea cofetărie bucureşteană era sortită să dispară sub dărâmături, ducând. Împreună cu ea. o întreagă epocă... Dimineaţa, figurile trecătorilor opriţi pe marginea trotuarelor păreau mai odihnite, se vedeau multe sandale, gulere deschise, mâneci scurte, dar ansamblul părea lipsit de culoare. Aproape de Piaţa Amzei, un grup de infirmiere făceau gesturi prietenoase. Erau tinere şi vesele.

Am urcat în goană treptele palatului până la primul etaj. Generalul şi Ceauşescu

au folosit liftul până în sala de conferinţe, unde, în jurul mesei, au luat loc: de partea franceză, generalul de Gaulle, Maurice Couve de Murville şi ambasadorul Franţei; de partea română. Nicolae Ceauşescu, George Macovescu (ministrul adjunct al Afacerilor externe). Ion Gheorghe Maurer (preşedintele Consiliului de Miniştri) şi ambasadorul României în Franţa. M-am aşezat între generalul de Gaulle şi domnul Couve de Murville. Ceauşescu dădu cuvântu! Generalului.

Ca un preambul, inamic de a aborda discuţiile dèspre relaţiile economice, comerciale şi culturale dintre cele două ţări. Generalul rezumă, într-un gen de concluzii, conţinutul politic al întrevederii din ajun. Vizita sa în România căpăta, după el, un caracter nu numai european, ci şi *mondial*.

Salută existenţa „analogiei” dintre Franţa şi România, londată pe „voinţa comună” a celor două ţări „de a li ele însele”, oricare ar în condiţiile speciale în care se aflau, şi pe evaluarea, împărtăşită de ambele părţi, a pericolelor ce decurgeau din rivalitatea dintre marile puteri. Pentru a sublinia importanţa în ochii săi a acestei apropieri, Generalul a folosit formula: „*Şi dumneavoastră şi not* considerăm că fiecare naţiune trebuie să aibă posibilitatea de a-şi afirma peopriul mod de existenţă, propria politică, propria direcţie economică şi culturală”. Acel „şi dumneavoastră şi noi” accentua identitatea dintre propriul său punct de vedere şi cel formulat de Ceauşescu. Formula, ca şi repetarea retorică a adjectivului „proprie”, pronunţai maiestuos de General, olerea un statui

deosebit de important politicii lui Ceauşescu, ridicând-o la nivelul său. Ceauşescu nu putea să se simtă copleşii, ceea ce a şi exprimat, dar în limbajul lui de mascându-şi ambiţia sub formule impersonale, vrând să treacă de la „declaraţii la realităţi concrete* Cu spatele spre fereastră. Ceauşescu articula greoi, aplecându-se din când în când în dreapta spre Ion Gheorghe Maurer, care îi şoptea cuvântul exact. În curând Ceauşescu avea să se debaraseze de el, dat pentru moment, experienţa vechiului şi abilului tactician îi era încă de mare ajutor.

Au fost recapitulate posibilităţile de cooperare în diverse sectoare economice. Maurice Couve de Murville a răspuns doleanţelor românilor privind restricţiile aplicate de Piaţa Comună. Generalul a

aprobat crearea unei comisii mixte de cooperare tehnică şi ştiinţifică sugerată de Ceauşescu. Acesta din urmă nu mai sfârşea să detalieze cu insistenţă cererile părţii române, repetând mereu ceea ce mai spusese o dată, pentru a fi bine înţeles. Generalul asculta răbdător, amabil şi răspundea comentând uneori mai pe larg, aşa cum s-a întâmplai atunci când s-a discutat despre schimburile comerciale; după obiceiul lui. a făcut o sinteză şi a rezumai: „trebuie să învăţăm să devenim comercianţi pe piaţa mondială, la fel ca nemţii şi englezii! Şi dumneavoastră de altfel…!”

Către sfârşit, întrevederea a început să se lungească, în august 1990, într-un număr special consacrat lui Charles de Gaulle, revista *Paris-Match* a publicat o fotografie a

Generalului cu capul în mâini având aerul istovit. Fotografia a fost tăcută la Bucureşti la sfârşitul acelei întrevederi lărgite. Alături de el figurează interpreta lui. Fotograful l-a surprins pe General într-unul din rarele momente în care, printr-un gest, lăsase să transpară oboseala sau nerăbdarea. Or. mai avea încă de intruntai cele trei zile ale călătoriei în provincie, unde îl aşteptau locuitorii satelor şi oraşelor din Oltenia. Generalul şi-a revenii repede. Întrevederea a luat sfârşit. Au fost aduse băuturi răcoritoare. Ceauşescu îşi sorbea cafeaua zgomotos. La urmă. Maurer, după ce se consultă cu Ceauşescu, i se adresă Generalului. „Şi acum, preşedintele Ceauşescu ar dori să discute o clipă cu dumneavoastră, domnule Preşedinte… iar eu voi face pe interpretul” Asistenţa s-a

ridicat, lăsându-i pe cei doi preşedinţi în compania lui ion Gheorghe Maurei. Discuţia secretă avea, probabil, ca obiect, singura problemă rămasă în suspensie: prezenţa şi exploatarea uraniului în România, în toi cazul, ea n-a durat Ueeit câteva minute, doar cât am coborât din nou scara, pe când cei doi preşedinţi au luat ascensorul. Şi iată-ne defilând din nou spre cartierul rezidenţial. Era aproape ora 11. În aşteptarea plecării spre Marea Adunare Naţională care trebuia să aibă loc dintr-o clipă într-alta, priveam pe fereastră un grup de lemei care săpau în grădină: plantau flori pe care le aduceau în ghivece cu un cărucior. Lucrau repede>l-ar temeinic, îmbrăcate în halate de muncă şi cu basmale pe cap. Vocile lor de ţărănci ajungeau până la mine, sonore şi familiare. Îşi vedeau de

treabă între ele, acolo, în mijlocul grădinii şi păreau să ignore ceea ce se petrecea în apropierea lor. Nu cred să se fi întors măcar o singură dată ca să privească forfota din jurul mărimilor acestei lumi.

La sunetul goarnei, grila s-a deschis şi procesiunea maşinilor oficiale s-a pus în mişcare, mereu în aceeaşi ordine, îndreptându-se spre Marea Adunare Naţională. Era ora 11 şi 18. În colţul dintre Piaţa Romană şi Ana Ipătescu, un grup de persoane făceau semne largi. Asemenea figuranţilor dintr-o operă de Verdi, treceam iar şi iar pe marile artere ale Bucureştiului. De data asta, am urcat dealul *Mitropoliei*, sediul Patriarhiei României, cu biserica ei, flancată în stânga de fostul parlament, în prezent Marea Adunare Naţională.

Mă aflam la cîţfva metri de General. În

suita lui era multă forfotă şi înghesuială. Aliniaţi în salonul de onoare, se aflau „conducătorii de partid şi de stat”: Voitec, preşedintele Adunării, Chivu Stoica. Gheorghe Apostol, Emil Bodnăraş, toată vechea gardă din vremea lui Stalin. Vice-preşedinţii, membrii supleanţi, miniştrii adjuncţi, secretarii erau într-un număr covârşitor – conform conducerii colective. Aşezată în sală, am asistat la discursul generalului de Gaulle, în timp ce Mihai Sturdza se dusese să citească traducerea română care se transmitea la căşti.

Observam chipurile deputaţilor pe care se putea citi efortul de concentrare şi atenţia aproape religioasă. Am crezut la început că Generalul îşi va citi textul, căci îşi fixase ochelarii pe nas şi îşi pusese hârtiile pe pupitru lângă 51 – dar nu, el ştia

textul pe dinafară. În faţa deputaţilor Marii Adunări Naţionale, generalul de Gaulle a ţinut al doilea mare discurs. Cu acest prilej a rostit cuvinte care de douăzeci de ani nu mai fuseseră auzite sub bătrâna cupolă. El a amintit trecutul: „ajutorul acordat vechilor Principale româneşti de către Franţa regală”, pătrunderea în România a ideilor Revoluţiei franceze şi, în ultimul secol, ajutorul dat de Napoleon al III-lea pentru câştigarea Independenţei. A evocat personalitatea lui Alexandru Cuza care a reunificat Principatele române, victoria din 1919, alături de Franţa, rolul politic al lui Nicolae Titulescu între cele două războaie mondiale, pentru a ajunge în cele din urmă la Yalta şi la evenimentele contemporane. Vorbind despre independenţa naţională, Generalul a citat o frază a poetului Mihai

Eminescu: „Vrem un stat naţional, nu un stat cosmopolit”. Discursul a evidenţiat în mod deosebii marile sale idei politice: „Cum se poate admite în continuare, fiind vorba de nişte ţări beneficiind de atâta raţiune şi experienţă, cum sâni ţările Europei, o situaţie în care multe dintre ele, împărţite în două blocuri opuse, sâni nevoile să se supună unor direcţii politice şi militare venite din exterior, suportind prezenţa permanentă a unor forţe străine pe teritoriul lor…? 11 Asistenţa era încordată. Ceauşescu părea preocupat, enervat. La un moment dat, pârâilul din căşti s-a întrerupt. Lângă mine, un deputat şopti: „S-a încurcat”, vorbind despre interpret. În realitate, după cum am aflat mai târziu. Generalul făcuse câteva modificări. La cererea lui Ceauşescu, suprimase aluzia la

hegemonie din fraza „ca să terminăm cu sistemul celor două blocuri formate în jurul a două hegemonii”. Evident, preşedintele român nu dorea să rişte să-i indispună pe sovietici. Elocvenţa Generalului şi efectul cuvintelor sale începuseră să-l neliniştească. Se temea poate ca nu cumva Generalul să lanseze un „Trăiască România… liberă4[1]!”

Sau, cum făcuse în Polonia (unde dorise să-l viziteze pe primatul Bisericii poloneze), să ceară să întâlnească cine ştie ce persoană indezirabilă. De mai multe ori discursul a fost salutat cu aplauze spontane. În tribuna diplomaţilor, asiaticii şi negrii nu manifestau un entuziasm prea mare. La locul său de onoare, îmbrăcat în alb, patriarhul României, care nu lipsea de la

1 Se ştie că în Canada Generalul stârnise un mare ecou terminându-şi discursul în faţa canadienilor de limbă franceză prin „Trăiască Quebec-ul liber!” (n.a.).

nicio ceremonie, asculta la cască, deosebit de atent. Dacă evenimentele din Franţa ar fi fost mai puţin îngrijorătoare. Generalul ar mai fi adăugat desigur câteva cuvinte şi ar fi dat peste cap programul fără să ceară învoirea nimănui. Când preşedintele Adunării Naţionale. Voitec, închise şedinţa, Ceauşescu păru să respire uşurat.

La întoarcere, trecând prin faţa Universităţii (acolo unde, douăzeci de ani mai târziu, studenţii au manifestat cerând sfârşitul comunismului), i-am atras atenţia persoanei aşezată lângă mine, – era mi se pare medicul personal al Generalului – asupra statuii lui Mihai Viteazul, operă a unui obscur sculptor francez din secolul trecut; dar povestea statuii voievodului român nu păru să-l intereseze prea mult pe tovarăşul meu de drum.

La ora 15 şi 15, s-a pornit din nou, de astă dată spre ambasada franceză unde avea loc dejunul. Începeam să mă obişnuiesc cu baletul pe care-l executam sub ochii bucureştenilor masaţi la colţurile străzilor. Aflând din auzite despre pregătirile în vederea trecerii cortegiului (căci ziarele nu dădeau detalii), oamenii făceau astfel încât să se afle pe traseul maşinilor oficiale. Un prieten mi-a spus că a auzit cum nişte tineri se adresau unui miliţian: „Nu-i nevoie să ne împingi şi să ne supraveghezi, lovârăşe miliţian, de data asta am venit de bunăvoie; noi suntem aceia care îl apărăm pe generalul de Gaulle!”

La ambasadă am aflat că pentru a traduce conversaţia în timpul mesei, era suficientă prezenţa interpretului român. M-am dus atunci la bufetul pregătii pentru

persoanele neoficiale, unde m-am regăsit, printre poliţişti, „gorile”, medici şi secretare care, aşteptând, veniseră să dejuneze. Bufetul cancelariei era excelent. „Gorilele” Generalului învăţaseră să pregătească şi să aprecieze şpriţul. M-am aşezat la o masă improvizată, alături de cei doi doctori (cel francez şi cel român). Era cald; mâncam uitându-mă la ceas; aş fi vrut să profil de pauză ca să mă întorc să mă odihnesc. Se vorbea despre magazine. Am spus că marele magazin Victoria (Gum-ul românesc) ocupa clădirea fostelor Galerii Lafayette, ceea ce oamenii de la Securitate nu voiau să creadă. Lângă mine, pe canapea, un colonel român (tot de la Securitate) cu o mustăcioară neagră, nu înţelegea franceza, dar fiică-sa, ne spuse el cu mândrie, învăţa limba franceză cu o „distinsă doamnă”.

Am plecat repede. Ieşind în strada Amzei, am întâlnit un prieten scriitor cu o carte sub braţ şi un borcan de iaurt în mină. Nu se schimbase. Am aflat că va pleca curând în Anglia şi că se va opri şi la Paris. La Bucureşti, în câteva zile, puteai să-i întâlneşti aproape pe toţi prietenii de altă dată... În mai 1968 Bucureştiul era încă un oraş unde lumea era mică. Dacă te aflai la un moment al zilei pe Bulevard sau pe Calea Victoriei, într-una din librăriile din centru sau la cofetăria Nestor, puteai fi sigur că te vei întâlni cu cineva... Bucureştiul acela mai exista încă.

Oamenii care supravieţuiseră terorii epocii stalinisie încercau să-şi regăsească obiceiurile, locurile de întâlnire, un mod de viaţă legat de stilul oraşului. O rază de lumină străbătuse întunericul anilor

cincizeci. Prietenii mei, unii ieşiţi din închisoare în 1964 – 1965. credeau că depăşiseră ce fusese mai rău şi trăiau făcându-şi speranţe în oraşul lor mult încercat. În ciuda sărăciei şi a îngrămădelii, casele, bisericile, străzile, nu erau încă desfigurate sau distruse. Inima oraşului continua să bată. Speranţa se simţea plutind în aer; am simţit-o în acea lună mai a anului 68, dincolo de chipurile palide şi de faţadele dărăpănate. În realitate vechiul Bucureşti, cu edificiile lui şi cu duhul care le însufleţea, îşi trăia ultimii ani. Cutremurul din 1977 şi demolările ulterioare aveau să se prelungească într-un lung cataclism pe care nimeni nu-l putea prevesti atunci, în primăvara anului 1968.

După o scurtă plimbare în compania prietenului întâlnit, mi-am regăsit locul în

cortegiul aflat în drum spre recepţia de la Consiliul de Miniştri, instalai în clădirea fostului minister al Afacerilor străine, construit în 1939, în stilul musolinian al epocii. Domnul Sturdza şi cu mine adusesem cadouri pentru familiile noastre, cadouri pe care cu siguranţă, securiştii le percheziţionaseră. Ne înţelesesem ca, după recepţie, şoferul, cu binecuvântarea înduioşătoare a poliţiştilor, să ne conducă la familiile noastre.

La Consiliul de Miniştri, guvernul, partidul. Academia, generalii, întreaga nomenclatură prectim şi corpul diplomatic aşteptau sosirea generalului de Gaulle. Eleganţă puţină, multe neveste de diplomaţi din Est sau din ţările lumii a treia. Era mgro/ilor de cald, căci nu exista aer condiţionai, iar muzica populată transmisă

de megafoane te asurzea. La capătul holului imens, riguros dreptunghiular, într-un mic salon, se aşezaseră, lăsate singure, soţiile personalităţilor marcante, începând cu Doamna de Gaulle. Cineva* din delegaţia franceză spuse: „D-na de Gaulle e singură, ar trebui să fie înconjurată, să-i fie prezentaţi invitaţii”, dar nomenclaturiştii români erau prudenţi, se vedea că nu se simţeau în largul lor: nu scoteau un cuvânt spontan, doar Maurer uneori, dar chiar spontaneitatea lui părea artificială. Am aflat că Generalul menţionase posibilitatea unei vizite oficiale a lui Ceauşescu în Franţa. În jurul meu, membrii delegaţiei franceze comentau evenimentele de la Paris. În cartierul latin flutura drapelul negru. În Odeonul ocupat, şedinţele studenţeşti se succedau zi şi noapte. Ciocniri violente se

produseseră în Piaţa Saint-Michel şi la Saint-Germain-des-Prés. Preocuparea personalităţilor Iranceze era evidentă. Numai Generalul rămânea olimpian. Îşi propusese să ignore „mascarada”. El naviga, mereu vizibil, prin mulţimea invitaţilor, urmat de suită. Fotografii cu reflectoarele lor făceau atmosfera irespirabilă. Generalul se întreţinu îndelung cu ambasadorul Statelor Unite, ceea ce provocă o mare agitaţie printre ziarişti, l-am văzut pe ziarıştii Maurice Wether şi Jean Lanzi de la Radioteleviziunea franceză, pe Jean-Pierre Elkabbach şi de asemenea, pe Nia>lac Ghuorghiu de la secţia română ORTF. Păreau cu toţii îngrijoraţi.

Către ora 20 şi jumătate. Generalul a dat semnau I plecării, care s-a petrecut într-o mare învălmăşeală. Serviciul de ordine

era depăşii. Enorma limuzină neagră a patriarhului României blocase accesul celorlalte maşini, creând o înghesuială de netlescris în faţa peronului. Generalul şi D-na de Gaulle au întors la reşedinţa lor, pentru o cină intimă.

Joi 16 mai: călătoria în Oltenia

Mi-am depus de dimineaţă valiza în faţa uşii. Am luat un mie dejun copios în compania securiştilor şi am pornit în cortegiu spre aeroportul Băneasa. Ne-am îmbarcat imediat la bordul unui Iliuşin Turbojet, îndreptându-ne spre Craiova, unde plouase toată noaptea. Consilierul de la Elysée citea telexurile primite de la Paris; situaţia se agrava din oră în oră, dar ce era de făcut? eram angrenaţi în această aventură, o călătorie în provincia românească… şi trebuia să-i facem faţă.

Sosirea la Craiova

Pe micul aeroport din Craiova ne aştepta o populaţie diferită, îmbrăcată mai sărăcăcios. Mulţi muncitori şi ucenici, în salopete albastre şi cu bască pe cap, aplaudau fâlfâind steguleţe de hârtie. Era cald, dar aerul era mai curat ca la Bucureşti. Pe câmpul de un verde gălbui, proaspăt, mai rămăseseră încă bălţi mari după ploaia torenţială din timpul nopţii, prima după două săptămâni de secetă. Într-un cadru restrâns, pe micul aeroport, protocolul s-a desfăşurat la fel ca la sosirea în Bucureşti: salutul gărzii de onoare, primirea de către preşedintele Consiliului popular al regiunii Dolj şi de către primarul Craiovei. De la aeroport, am pornii în maşini Opel Amiral, în locul Mercedesurilor din capitală. După primele automobile oficiale,

venea un lung şir de maşini de miliţie cu conducătorii de partid. Aici, în provincie, autoritatea partidului şi a Securităţii era mai vizibilă. Agitatorii din rândurile mulţimii strigau lozinci: „Trăiască pacea! Trăiască prietenia între popoare!”

Cortegiul a pătruns în oraşul Craiova prin suburbii ce semănau cu nişte sate. În dreapta şi în stânga drumului, niţel mai jos, şanţuri, garduri de scânduri mai mult sau mai puţin drepte, case cu bolţi de viţă în mijlocul curţilor din pământ bătut. Resimţeam, foarte acut, cât de ireală şi de neaşteptată era trecerea generalului de Gaulle prin acele locuri semiţărăneşti, semiurbane, imagine fidelă a României rurale şi orientale. Am traversat în curând oraşul între două rânduri de oameni cu chipurile însufleţite de o extraordinară

expresie de bucurie. Era bătrâna Craiovă, cu vechi curţi, cu case provinciale de altă dată ascunse în boschete; peste tot verdeaţă. Occidentul ne-a învăţat să apreciem caracterul acestor case, originalitatea lor – amprenta lor orientală, desigur – dar specifică României. Departe de vreo căutare „estetică”, frumuseţea lor e reală, cu un farmec aparte: sâni case poetice, demne şi singuratice. Mi-ar fi plăcut să le fotografiez înainte ca ele să dispară. Decorul era atât de desuet, încât te-ai fi crezul la teatru, poate într-o piesă de Cehov, dar un Cehov mai rustic şi mai puţin dramatic. Tipurile umane veneau de departe: bărbaţi cu mustaţă semănând a mici proprietari de moşie, femei sărace şi „cumsecade”, liceeni în uniformă şi chipiu cu numărul matricol pe mânecă, ţărani în

cămăşi brodate. Ai fi putut crede, după aparenţe, că niciodată comunismul nu trecuse pe aici. Era înainte de „sistematizarea” care avea să măture cartierele suburbane şi să facă ravagii în inima Craiovei. Cortegiul a traversai centrul oraşului. Piaţa Unirii, a trecut prin faţa statuii lui Alexandru Cuza şi a Universităţii. Pe treptele Universităţii, un cor intona imnuri. Câteva sute de metri mai departe, în colţul străzii, cânta o fanfară… La trecerea maşinilor muzica a cântat un refren vesel amintind de căluşeii de la bilciuri. A urmat apoi o orchestră, apoi un cor de copii condus de profesorul lor care imorcea uşor capul ca să vadă trecând convoiul oficial. Mulţimea era atât de compactă, încât părea formată dintr-un singur bloc. Postaţi la cele zece – cincisprezece metri, miliţienii

păstrau ordinea. Picioarele oamenilor ajungeau până la marginea trotuarelor şi chiar atunci când nu existau trotuare, mulţimea rămânea aliniată. Disciplina populaţiei, a copiilor în special, i-a impresionai pe oaspeţii francezi.

Vizita la uzine

La uzina Electroputere, convoiul motorizat a ocolit clădirile. Curţile şi împrejurimile uzinei erau pustii, personalul fiind masat la intrare. Fanfara instituţiei ne-a primit în sunetele muzicii. Maşinile se opriră, toată lumea se grăbi să ajungă în faţa cortegiului. Un roi de… responsabili" îl însoţeau pe generalul de Gaulle care asculta explicaţiile directorului uzinei, traduse de interpretul român. Generalul îl urmărea cu aerul său serios şi atent. Jur-împrejur, asistenţa făcea la fel. Apoi Generalul se

puse în mişcare cu paşi mari. Trebuia să alergăm ca să nu-l pierdem din ochi. Muncitorii aşezaţi în faţa maşinilor aplaudau disciplinaţi, la trecerea noastră. Ni se arătaseră locomotive Diesel şi electrice în toate stadiile de fabricare. Generalul şi cei din suita apropiată au pătruns în interiorul unei locomotive şi au ieşit prin capătul celălalt. Reporterii urmăreau cu greutate convoiul. Uşile erau înguste şi mulţi dintre noi am fost împinşi departe de General. Dimensiunile uzinei erau, fără îndoială, impresionante. Ceauşescu dădea semne de satisfacţie. Generalul a semnat în cartea de aur şi a primit cadou o locomotivă în miniatură, apoi a împărţit numeroase strângeri de mină. Din cauza staturii sale înalte, se vedea tot ceea ce făcea, pe când Ceauşescu se

pierdea în îmbulzeală. Curiozitatea m-a împins să-l urmez; mi-am eroii drum prin spatele celor ce formau un baraj, responsabilii cu ordinea fiind obişnuiţi de-acum să mă vadă fofilindu-mă.

La uzina următoare. Combinatul chimic, persoanele oficiale se mărginiră să-i dea Generalului câteva explicaţii şi să-l pună să semneze în faimoasa carte de aur. Construit cu ajutorul firmei Pechiney. Combinatul era formai din paisprezece uzine, urmând ca, în viitor, să li se adauge altele. Era începutul gigantismului industrial iniţial de Ceauşescu cu rezultatele ştiute, dar, în epoca aceea, viitorul industrializării româneşti era încă glorificat.

Ultima vizită a avut loc la centrala termică, unde automatizarea atingea cel

mai înalt nivel. Generalul şi anturajul său se opriră în sala de comandă. Mă allam nu departe de el şi îl vedeam dând din cap, aprobind cu un aer grav şi concentrat. A spus: „Este într-adevăr *modem*”! Acest cuvânt pronunţai de General m-a surprins pe moment. După o clipă de uimire am înţeles că felul său de a se exprima dădea cuvântului „modern” o ţinută clasică şi marţială. Epitetul în gura lui îmbrăcase un sens... general şi abstract, care nu era cu-adevărat modern! în timp ce traversam în goană sala turbinelor, nouă şi strălucitoare, cineva de lângă mine observă că arta nonfigurativă pornise de aci, de la structurile industriale. Venită după remarca Generalului, constatarea era întru totul potrivită!

La Craiova

Către prinz cortegiul s-a întors în centrul Craiovei pe uliţe cotite pline de farmec oriental, cu multe biserici încântăioare şi cu o populaţie gălăgioasă care se instalase de dimineaţă ca să vadă trecând pe mai-marii lumii.

După siesta făcută pe un fond sonor, căci mulţimea zgomotoasă aştepta masată sub balconul nostru, am plecat la marele miting din Piaţa Unirii, ce urma să aibă loc la ora 1 şi jumătate. Ar fi fost suficient să traversezi cu piciorul un mic parc pentru a ajunge acolo. Suita Generalului, serviciul de securitate, miliţienii, oficialităţile locale pândeau ieşirea preşedintelui francez. Îmi imaginez că, probabil, odinioară, ofiţerii, aghiotanţii înfirctaţi, şambelanii şi trupele aşteptau la fel în jurul taberei lui Napoleon. Păstrând proporţiile, la Craiova lucrurile s-

au desfăşurat la fel. Populaţia era mai compactă ca oricând. Stewardesa de la Air France îmbrăcase o rochie de după amiază, îşi pusese o mică pălărie şi mănuşi albe. În timp ce cortegiul îşi croia drum încet prin străduţele înguste pline de lume, şoferul de la Craiova care mă conducea şi-a îngăduit o întrebare: „Se spune că drăguţa domnişoară ar fi fiica Doamnei de Gaulle, să fie oare adevărat? 14 Am regretai că trebuia să-l dezamăgesc răspunzându-i că era vorba de stewardesa noastră. Omul a rămas foarte uimit.

Apariţia Generalului a fost salutată cu ovaţii. Consiliul popular al regiunii (prefectura locală) se afla la doi paşi. Aci ne aştepta o tribună foarte mare, acoperită cu un covor. Toată lumea era înghesuită pe podium: Generalul, doamna de Gaulle,

secretarul general de la Elysée şi Maurice Couve de Murville cu soţiile lor, întreaga delegaţie franceză, Ceauşescu şi membrii Comitetului Central şi ai guvernului care îl însoţeau, nenumăraţii conducători locali. Pe întinsul pieţii, în faţa tribunei, mulţimea era atât de densă, încât te întrebai cum respirau oamenii. Stând între aghiotantul Generalului şi şeful serviciului de presă, traduceam şoptind pentru cei din jurul meu discursul nesfârşit al lui Ceauşescu. Se ştia că discursurile lui Ceauşescu durau nemăsurat de mult. Nici acesta nu i-a ştirbit reputaţia: a fost un discurs interminabil. Ceauşescu relua" mereu aceleaşi teme – independenţa, unirea şi cooperarea. Îşi citea textul mai degajat, mai puţin crispat. Cu braţul drept făcea gestul său obişnuit, mereu acelaşi, scandând şi pronunţând

răspicat frazele, vrând să le accentueze şi să le mărească efectul. Mulţimea aplauda mecanic.

Generalul a vorbit liber. Părea în elementul lui, găsind exact cuvintele necesare pentru a se face înţeles. Am fost captivată de uşurinţa suverană cu care se adresa acelei mulţimi provinciale, de arta cu care îi făcea pe oameni *vadă* ceea ce le spunea. Când a rostit pe româneşte". *Hai să dăm nună cu mână*", a fost ca un declic, chiar atunci o rază de soare şi-a făcut apariţia. Mulţimea care fremăta, docilă până atunci, a ovaţionat puternic. Primirea rezervată preşedintelui Franţei depăşea cadrul fixat de miliţieni, pe care îi ghiceai brutali. Un val de simpatie spontană, necontrolată, urca dinspre piaţă spre estradă. El îngloba în acelaşi elan atât

chipul Generalului care se detaşa vizibil printre cei adunaţi pe estradă, cât şi acela, întunecat, al lui Ceauşescu, aflat lângă el. După manifestaţie, marcanţii oaspeţi au urcat din nou în maşini pentru a se îndrepta spre reşedinţele aflate în apropiere.

Cina de la restaurantul Minerva

Cina oficială a avut loc în vechiul restaurant Minerva, la câteva sute de metri de piaţă. Numeroşi fotografi îşi exersau meseria la intrarea în restaurant. A trebuit să mă aşez între Maurice Couve de Murville şi Elena Petrescu, soţia preşedintelui Consiliului popular al regiunii Dolj (echivalentul prefectului). Minerva este un local de la începutul secolului. Plafonul ornamentat în relief precum şi întregul decor bogat era pictat şi aurit potrivii gustului marilor proprietari de provincie

care frecventau altă dată aceste saloane. Masa era aşezată în formă de U, cu scaune tapisate în pluş vişinru. Aducea cu atmosfera unui banchet dintr-un film rusesc cu eroi de la începutul secolului. Serviciul era asigurai de un batalion de chelneri care se aflau în subordinea unui ospătar şef, destul de bă, trin pentru a fi fost format la şcoala chelnerilor din Mitteleuropa.

La dreapta generalului trona Elena Ceauşescu: lângă ea, Emil Bodnăraş, apoi Elena Petrescu şi Maurice Couve de Murville. Pentru o nevastă de oficial român. Elena Petrescu era foarte volubilă. Îi explică lui Couve de Murville cântecele noastre populare cântate la microfon, chiar în faţa noastră, de tinere în costume populare, oltence destul de picante, purtind uneori marame. Domnul Couve de Murville a făcut

chiar câteva remarci glumeţe: „Bunăoară asta, dacă şi-a pus marama înseamnă că e măritată? îi merge bine? E mulţumită? 14 După fete urmau băieţi în costume brodate. Cântece, cu refrenul popular „frunză verde” se succedau în continuare. La sfârşit a apărut un cântăreţ de romanţe („Fetiţele din Bucureşti”, „Ţărăncuţa. „Seara pe bulevard”), toate şlagărele Bucureştiului burghez dinainte de război. Generalul de Gaulle îşi pusese ochelarii şi mânca liniştii, privind împrejur cu un aer meditativ şi perfect destins. Nu refuza niciun fel de mâncare, cu toate că atunci când cina în intimitate, nu gusta decât o supă uşoară, ceea ce făcuse şi în ajun. Înainte de a merge la Operă. În faţa insistenţei celor care voiau să-i mai servească ceva, adăugase concesiv: „atunci, mai puneţi şi un pesmet”. Dar în

public mânca de toate.

Elena Petrescu vorbea întruna. „Trebuie să-i spuneţi că acestea sunt costume olteneşti”. Domnul Couve de Murville voia să ştie ce înseamnă *Feteasca* – denumirea unui vin alb: i-am explicat. Apoi, privind spre m-a întrebat dacă era cumva ţigan. Conversaţia se desfăşură atunci în jurul ţiganilor. „În fond de unde vin? E o întrebare la care nimeni n-a putut să-mi răspundă niciodată; unii spun că sâni semiţi…11, l-am răspuns că există o teorie potrivit căreia ţiganii sâni originari din India. Ar fi fost arieni, populaţii aduse drept sclavi de hoardele tătare şi împinşi de aceştia spre Europa în al lor *nach*

Western. „E pentru prima dată că mi se răspunde la această întrebare”, spuse interlocutorul meu. Vedeam că subiectul îl

interesa. Am vorbit apoi despre ţiganii din Occident care, nu se ştie de ce, nu au acelaşi talent la muzică. Elena Petrescu, căreia îi rezumam cele discutate, nu lua parte la discuţie. Subiectul i se părea lipsit de interes, ba chiar manifesta o oarecare dezaprobare. În ochii ei, ţiganii erau fie nişte oameni de nimic, dispreţuiţi din toate timpurile, fie, conform constituţiei, cetăţeni ca şi ceilalţi. O discuţie obiectivă, lipsită de pasiune, în afara poziţiei oficiale, era ceva de neconceput pentru comunişti români. Mai târziu, Maurice douve de Murville care se interesa de limba română, m-a întrebat de unde se trage denumirea „Basarabia*, care i se părea curioasă, l-am răspuns, adăugând câte ceva despre condiţiile în care Basarabia fusese anexată de ruşi pentru prima oară în 1812. Elena Petrescu

mi-a şoptii: „nu trebuie vorbii despre aşa ceva…; oamenii ăştia vor să ne tragă de limbă, nu trebuie să avem încredere în ei. Dacă se interesează de Basarabia, spune-i că e vorba de o situaţie specială, atâta tot!”. Ministrul francez şi-a dat seama – a tăcut o clipă, apoi am vorbit despre altceva. Cina se lungea. Către sfârşit, doi dintre oaspeţii francezi şi-au aprins ţigările; alarmată. Elena Petrescu mi-a strecurat pe furiş: „Trebuie să-l chemăm pe ospătarul şei)., să meargă să le spună să-şi stingă ţigările!” l-am făcut acestuia un semn şi el s-a apropiat; a urmat un conciliabul şoptit, dar chelnerul, cu mai mult bun simţ decâi Elena Petrescu, a refuzat să intervină. În cele din urmă, totul a reintrat în normal. Aş fi vrut să văd pe delegaţii francezi rugaţi să-şi stingă ţigările! Am aliat după aceea că Ceauşescu

se temea de fum. Îşi îngrijea sănătatea. Frica sa de boală avea să atingă încetul cu încetul proporţii patologice, ca şi spaima de a fi otrăvit... Alocuţiunile au fost scurtate, muzica înlocuind conversaţia şi umplând seara. Cina s-a sfârşit brusc. După ultima înghiţitură. Generalul s-a ridicat de la masă şi odată cu el ne-am îndreptat cu toţii spre locuinţele noastre.

Vineri, 17 mai Traversarea Olteniei

Ne-am trezit de dimineaţă. Rumoarea mulţimii masată în stradă urca până la noi. Aerul matinal mirosea a iasomie. Atmosfera, sonoritatea vocilor îmi erau cunoscute. Trebuie să fie plăcut să dormi în fiecare noapte lângă o fereastră deschisă spre o grădină plină de regina nopţii, într-o casă veche, în fundul unei curţi bătrâne. În Occident nu mai poţi lenevi, nu mai poţi fi

indolent sau indiferent ca aici, într-o provincie a Europei. Pentru câteva clipe, am invidiat această formă de fericire pasivă, orientală.

La micul dejun un delegat francez, însărcinat cu presa la Elysée, citea telexurile de la Paris. Fuseseră instalate la Craiova trei teleimprimante şi două telefoane. Veştile erau de-a dreptul alarmante: grevele cuprindeau întreaga Franţă. Puteam să ne aşteptăm la orice. Ziua promitea să fie lungă. Generalul de Gaulle ştia că era aşteptat în toate localităţile care despart Craiova de capitală, pe o distanţă de trei sute cincizeci de kilometri. Convoiul celor aproximativ şaizeci de maşini urma să ajungă la Bucureşti seara târziu, după ce traversase ca un şarpe negru întinsurile Olteniei. Generalul nu-şi

arăta îngrijorarea. Nu i se putea citi nimic pe chip. Îl vedeam bine acum, căci eram aproape de maşina prezidenţială.

Craiova – Balş – Valea Mare – nume care evocau pentru mine Oltenia copilăriei mele. Pe atunci erau cam patruzeci de kilometri de parcurs cu trăsura cu cai, prin nori de praf, de la gara Balş până la proprietatea de la Pietroasa. Acum şoseaua era asfaltată, fără nicio căruţă – nu se vedeau decât camioane sau tractoare oprite pe drumurile laterale. În realitate, întreaga circulaţie dintre Craiova şi Bucureşti fusese întreruptă de dimineaţă până la trecerea cortegiului prezidenţial. Drumul era bine asfaltat.

În schimb satele rămăseseră aproape la tel. Ar fi trebuit să ne oprim, să facem câţiva paşi pe ulicioarele laterale

néschimbate. Aerul era curat; nu era prea cald, pentru că plouase din nou în timpul nopţii. Câmpurile, de un verde crud, erau întrerupte de păduri care se întindeau cil vedeai cu ochii. Locuitorii satelor şi cătunelor ieşiseră la marginea şoselei... Totul era foarte rustic, foarte românesc, foarte simplu şi plăcut. Cred că bucuria şi zâmbetele oamenilor au rămas în amintirea tuturor celor care l-au însoţit pe generalul de Gaulle în acel periplu de neuitat, de-a curmezişul Olteniei; surâsul oamenilor, amabilitatea, fericirea lor. *Franţa* – acest nume rezuma pentru ei un summum al civilizaţiei şi al tuturor calităţilor. Oamenii îşi manifestau deschis sentimentele, păstraseră o naivitate pe care Occidentul a pierdut-o. Cum rulam încet, de fiecare dată când întâlneam o localitate, vedeam de

aproape chipurile ţăranilor: neschimbate, fine, simpatice. Bătrânii salutau făcând un gest larg cu pălăria, gest antic, plin de nobleţe. Mă lăsam purtată de sentimentul pe care mi-l inspirau aceşti oameni care. În ciuda colectivizării pământurilor, rămăseseră la lei – oare prin ce miracol? în vecinătatea fermelor de stat se vedeau numeroşi tineri muncitori agricoli a căror ţinută contrasta cu aceea a ţăranilor autentici. Stăteam de vorbă cu şoferul care îmi spunea că tinerii erau diferiţi „mai ambiţioşi, mai ageri, mai avizi de cunoştinţe tehnice: „Ei nu sâni ca noi, doamnă, sâni mai greu de mulţumit, au ambiţii…”. Apoi adăugă că nu văzuse niciodată oamenii manifestând ca astăzi: „Sâni şofer, am însoţit multe delegaţii străine, înalte personalităţi, dar niciodată n-am trăit aşa

ceva; oamenii aclamă din toată inima. Trebuie să mai spun că n-am mai văzut niciodată un asemenea bătrân ca acest preşedinte al Franţei! Uite-l cum se ridică în picioare pentru ca poporul să-l vadă – da, aşa se cuvine. Dumnezeule, niciodată n-am văzut aşa ceva!” Generalul de Gaulle se ridica în picioare de îndată ce vedea popor adunau lucru care se petrecea în fiecare sau Urmându-l aveam sentimentul că participam la mersul istoriei – căci în fiecare clipă preşedintele Republicii franceze făcea Istorie, cu am mai mult viziiind aceste meleaguri pe unde Faima poposise rareori. Spre deosebire de Gomulka în Polonia, care rămânea aşezai, lăsând toate onorurile ilustrului oaspete. Ceauşescu, de fiecare dată se ridică şi el, ca să beneficieze de gloria Generalului şi să-şi sporească astfel

popularitatea. La Slatina, mic orăşel agricol, fusese prevăzută o oprire în centru, într-un decor demn de ultima scenă a *Scrisorii pierdute*: lemei în costum naţional au înconjurat pe D-na de Gaulle şi i-au pus pe umeri o maramă, la fel au procedat şi cu celelalte doamne franceze. Se olereau buchete Generalului care stătea în picioare în mijlocul mulţimii, foarte vizibil, gusiând din pâine şi sare şi bând dintr-o ploscă pe care o ridica loarte sus. Aimosiera era luminoasă şi însorită, oamenii, veseli; franţuzoaicele – D-na de Gaulle cu pălăria ei bleumarin şi D-na Couve de Murville în galben deschis – păreau încântate în mijlocul pieţei înconjurate de case şi grădiniţe asimetrice. Apoi oaspeţii şi-au regăsii maşinile şi au pornit din nou însoţiţi de uralele care nu se mai sfârşeau. La toate

colţurile de stradă, coruri, muzică, iar la ferestre oameni sprijiniţi în coate, având alături vase de fiori puse la vedere. Se putea ghici că în interior totul era vechi şi uzat, dar chipurile erau pline de viaţă.

Ne-am oprit apoi la uzina de aluminiu de la Slatina, o uzină nouă, construită de curând cu ajutorul Franţei. Eram alături de General în momentul în care strângea mâinile familiilor de tehnicieni francezi care lucrau aici; apoi, potrivit obiceiului său. Generalul a ţinut să meargă în celălalt capăt al clădirii. Odată vizita terminală, după ce a semnai în cartea de aur, iar cei din jurul său se pregăteau să-l conducă spre maşină. Generalul a zis: „nu pot pleca aşa, fără să le spun la revedere” şi s-a întors brusc spre mâinile întinse, uind la o parte garda de corp, luată prin surprindere.

Înainte de dejun, undeva pe marginea drumului, fusese prevăzut un popas cu acompaniament muzical. Sub nişte umbrare se pregătiseră băuturi răcoritoare. Generalul a luat loc într-un fel de chioşc. În jurul unei mese rotunde, împreună cu D-na de Gaulle, cu Ceauşescu şi cu soţia acestuia. Am putut să ne spălăm pe mâini în spatele unui paravan. O tânără în costum naţional turna apa. O alta îţi întindea un prosop. Oglinda ovală, agăţată deasupra chiuvetei, reflecta strălucirea soarelui şi a frunzişului, deformând îngrozitor chipurile. Ne-am aşezat la o masă împreună cu şelul serviciului de Siguranţă de la Elysée, căruia i s-a alăturat în curând secretarul general de la Elysée, Bernard Tricot şi soţia sa. Fete în costum naţional veniră să se fotografieze cu noi, dar lură trimise „repede înapoi de un

responsabil local („înioarceţi-vă la locul vostru!). În momentul în care eram gata de plecare, ambasadorul Franţei mă luă de braţ. Taraful venea după noi. Ambasadorul schiţă un pas de dans spre uimirea spectatorilor locali.

Cortegiul motorizat sosi în sfârşit în oraşul Piteşti. Un cor patriotic intonă imnul „Trei culori”. Oprire şi discursuri în mijlocul unei populaţii care se înghesuia să ofere buchete de flori, pâine şi vin. Ritualul se repeta. O mulţime entuziastă şi naivă vedea în persoana marelui om – generalul de Gaulle – prolelul a ceea ce era mai perfect pe lumea asta – Franţa. Locuitorii din Piteşti ignorau ironiile Istoriei, ei nu ştiau ce se petrece în Franţa şi că Generalul risca să trăiască aici ultima sa apariţie glorioasă în public.

La următoarea oprire de la Topolovem, am tradus la microfonul reporterului de la ORTF. J.P. Elkabbach, discursul lui Ceauşescu rostit cu gesturi sacadate, cu obrazul congestionat, din ce în ce mai „dictator”, într-un stil pe care l-ar fi dorit degajai şi gaullian. Un cot a intonat din nou „Trei culori”, imn ce se potrivea bine cu nota naţională evocată de generalul de Gaulle în toate discursurile sale, tema independenţei şi a latinităţii. O expoziţie cu obiecte de artizanat fusese instalată alături de cântăreţi; nişte femei torceau şi ţeseau la vechi războaie de ţesut. Camerele de filmat s-au repezit asupra acestor tablouri folclorice. Mi s-a dăruit un buchet de flori, – al treilea. Mihai Sturdza a primit o ploscă plină cu vin care s-a vărsai în maşină. Jucindu-şi neobosit rolul. Generalul era tot

în picioare sub soarele care ardea din ce în ce mai tare. Din când în când, convoiul se oprea, acoperişul maşinii sale se închidea dar nu pentru multă vreme, căci ţinea să onoreze primirea pe care i-o rezervase cea mai mică localitate.

Dejun la ţară

Dejunul propriu-zis a avut loc la Miceşti. Într-o casă de ţară situată în mijlocul unui parc agreabil, o fostă proprietate a familiei Istrate Micescu. Masa se compunea din mâncăruri specific româneşti: sarmale, mămăligă, peşte în saramură, plăcintă cu brânză, frigărui. Orchestra cânta la doi paşi de invitaţi. „Ce tărăboi!” exclamă un înalt personaj francez, exprimând impresia generală. Generalul mânca cu poftă, privind în jurul lui. Bucătăria era fină – amintind de vechea

România; cât despre noii stăpâni ai ţării, şefii comunişti, asta era altă poveste!... Lipsa lor de conversaţie era din nou compensată de lăutarii ţigani, de sunetul strident al cântăreţilor din fluier, ţambal şi cimpoi, care se produceau la doi metri de masă, în spatele invitaţilor. M-am aşezat în spatele D-nei General. Îi vedeam pistruii de pe gâtul împodobit cu un şirag de perle. Avea părul foarte scurt şi frizai sub o tocă de paie, profilul rece, clasic, ochii albaştri uşor bombaţi. Era distantă, dar câteodată ştia să râdă vesel. Când lăutarii reîncepură, îndată după ultimul refren, îl zării pe Maurice Couve de Murville tresărind. Cântăreţele una după alta cântau foarte tare, ca în ajun la „Minerva. Reţin un refren absurd, interminabil: „Eşti şarpe cu trupul lelin...”. Emil Bodnâraş, secundul lui

Ceauşescu. Întorcea capul şi privea peste umăr de fiecare dată când apărea o nouă cântăreaţă. Acest zbir era amator de romanţe sentimentale. Chipul său, cu nas borcănat de ucrainean amestecat cu tătar, cu fruntea pătrată şi ochi mici, de nepătruns, vibra la melodiile populare care îi plăceau. Ceauşescu de asemenea întorcea des capul, căci lăutarii cântau chiar în spatele lui, şi discuta cu Elena Ceauşescu aşezată în partea cealaltă a mesei, fără să se adreseze D-nei Couve, aflată la stânga lui, sau doamnei General, aşezată la dreapta. Doamna Couve se întoarse spre mine şi readuse în discuţie problema ţiganilor, precizându-mi că soţul ei era foarte interesai de originea lor. Reluai teoria pe care o dezvoltasem în ajun la „Minerva” şi, cum Ceauşescu trăgea cu urechea,

repetai traducând în româneşte. Subiectul nu-l interesa. Ridică din umeri: *poveşiU* zise el…” lăsând să se înţeleagă că nu se putea discuta „ştiinţific” despre originea ţiganilor. Cultura istorică a Şefului României provenea dintr-un manual de marxism, revăzut şi corectat de Stalin şi dintr-o versiune fantezistă a istoriei româneşti. Îmi amintesc că la un moment dat în timpul primelor „întrevederi protocolare *, generalul de Gaulle menţionase existenţa ruinelor romane în România; Ceauşescu se strâmbase, căci, după cum se ştie, preferinţele lui se îndreptau spre daci, oameni ai pământului, nu spre cuceritorii romani. Ar fi fost de râs dacă din toate acestea n-ar fi reieşit un fapt cumplit: acela că, pentru a-şi exercita puterea, dictatorii secolului XX nu au avut nevoie de cultură.

Că şefii comunişti ce deţineau puterea în România nu au avut nevoie de cultură era un lucru absolut evident, în materie de Istorie, Ceauşescu prefera defilările în costume de epocă, reconstituirile teatrale în locuri istorice, precum Suceava, vechea cetate a Bucovinei. Când strângea mina unui erou întruchipat de vreun actor, se considera el însuşi un descendent al voievozilor. Odată la Sarmizegeluza s-a înconjurat de daci îmbrăcaţi în piei de urs şi s-a considerat regele lor. S-ar putea ca în sufletul acestui *aparatcik*, animai de altfel de un patriotism primar dar autentic, să se li ascuns un histrion.

Priveam pe fereastră arborii, cerul, atmosfera bucolică, natura intactă. Ceauşescu vorbea cu Elena Ceauşescu aşezată în faţa lui, alături de General.

Dialogul lor pe deasupra mesei trăda o jenă. Bodnăraş făcu semn unui lăutar şi le arătă celor de lângă el cimpoiul brodat; cimpoierul se simţi obligai să reia de la capăt bucata muzicală. Întâlni privirea excedată a unui consilier francez, care însă nu rezistă când se serviră fragi în cupe de porţelan. Luă o porţie mare, dar ret uză brusc frişca în care era cil pe-aci să-şi moaie mâneca. Ce stranie adunare în jurul mesei în această casă patriarhală, o casă de ţară. Într-un decor de altă dată care te ducea cu gândul la zile de vară leneşe şi visătoare! Oaspeţii francezi erau prezenţi aici din datorie – toţi erau mai mult sau mai puţin îngrijoraţi de evenimentele care se petreceau la Paris. Ceauşescu, aşezat între D-na de Gaulle şi D-na Couve, privea pieziş, peste umăr, spre ţiganii care cinlau cu foc

ca să placă Şefului suprem şi acoliţilor săi. O dală cu ultima înghiţitură. Generalul dădu semnalul plecării. În zece minute noi, interpreţii, am dejunat în jurul unei mese cu tot felul de mâncăruri din caic se înfruptaseră puţin mai devreme predecesorii noştri, becurişti, ziarişti şi poliţişti. Generalul cobori scările obligându-şi suita la o cursă rapidă şi, cil ai clipi, uşile maşinilor se trântiră şi convoiul porni de-a lungul aleilor umbroase, ieşi prin poarta înaltă din lemn sculptat şi îşi reluă drumul.

Începe ultima parte a călătoriei... La Găeşti ne aşteaptă o mulţime imensă. În lumina amurgului un cor interpreta imnuri în mijlocul unei pieţe (mereu „Trei culori”). Spectacolul atâtor mii de oameni adunaţi, care se repeta, devenise ceva halucinant. Şoierul maşinii noastre se bucura de fiecare

dată când silueta Generalului se ridica în picioare în mijlocul mulţimii. Începeam să ne resimţim de pe urma atâtor urale şi strigăte care reîncepeau în fiecare localitate, adică la fiecare zece minute! Undeva, nu mai ştiu unde, o ţărancă s-a repezit cu o hârtie în mină ca s-o dea Generalului de Gaulle, dar miliţienii au respins-o cu brutalitate. Scene similare s-au repetat de cel puţin trei ori, spărgând o clipă zidul aparenţelor în faţa căruia evoluam. Se ştie că oamenii aveau multe lucruri de spus marelui domn care traversa aceste biete locuri de ţară, oraşe şi târguri de la marginea Europei. Întâlnirea Franţei cu poporul român a fost tulburătoare. Francezii au rămas impresionaţi de „gentileţea” oamenilor. Înţelegeau vi oare ce voiau să exprime Românii? Căci existau

în adâncul privirilor multe chemări, multe lucruri nespuse, subînţelesuri cu adevărat româneşti…

La Târgovişte ne a fost rezervată o primire triumfală în incinta a ceea ce fusese, în trecut, cetatea şi curtea voievozilor Valahiei. Lui Ceauşescu îi plăcea acest gen de spectacol. Panduri cu buciume de păstori şi fete în rochii de epocă, aliniaţi pe ziduri, compuneau un „tablou istoric” Ceauşescu a rostit apăsat un discurs cu trimiteri la trecutul istoric al Valahiei, al cărui continuator se consideră. Nori de baloane trimise spre cer dădeau un aspect de bilei la ceea ce se dorea a fi grav şi istoric. Ca să înconjurăm ruinele cetăţii, păşeam pe covoare din ramuri de brad cu miros plăcut. Biserica princiară, restaurată, era superbă, mai ales în interior, unde am

fost conduşi de un ghid care i-a arătat Generalului icoanele şi anafornițele, edificiul fiind în prezent transformat în muzeu. Generalul a spus: 3 ste frumos!”, dar cu un aer distrat şi grăbit. Cineva din delegaţia franceză îmi spuse că întoarcerea la Paris va avea loc a doua zi, sâmbătă, în loc de duminică. Pentru francezi neliniştea creştea, dar rolurile trebuiau jucate până la capăt; trebuia salutat şi zâmbit în faţa poporului adunat. La un moment dat, Ceauşescu, care se gândea la propria lui glorie, se lăsă purtat de o impetuozitate oratorică pe care nu i-o cunoşteam, când brusc s-a întrerupt în mijlocul unei fraze: „România şi Franţa se ajută reciproc, Franţa îi oferă României sprijinul ei, iar România… /1, secretarul general de la Elysée şopti lângă mine: „ajută Franţa să

rezolve problema studenţilor din Cartierul latin…”, Fiecare nu se gândea decât la asta, dar eram înconjuraţi de o mulţime entuziastă şi generalul de Gaulle ţinea să nu transpară nimic în faţa bucuriei populare. Cortegiul a traversat rapid regiunea rafinăriilor de petrol cu coşuri deasupra cărora ardeau flăcări ce se decupau pe cerţii asfinţitului. Seara se lăsa destul de repede în timp ce ajungeam în piaţa centrală din Ploieşti. Un vast spaţiu tapisat cu ramuri ţinea loc de estradă. Ascultam discursul interminabil al lui Ceauşescu „către poporul său” şi răspunsul concis al Generalului. În lipsa unei estrade şi fără microfoane te întrebai ce a putut să vadă şi să audă mulţimea. Urcând din nou în maşină, Generalul remarcă: „Cred că nu m-au văzut”. Fără îndoială conducătorii

comunişti nu ţineau să rişte ca un contact mai strâns între General şi popor să degenereze într-o manifestaţie explozivă de entuziasm naţional sau poate şi mai rău. Generalul oricum nu era dispus acum să facă mai mult decât strictul necesar, altfel publicul român i-ar fi oferit un teren ideal pentru unul dintre acele discursuri de-ale sale făcute ca să trezească entuziasmul mulţimilor.

De la Ploieşti încolo am rulat pe întuneric. Era o seară de vară cu adieri de parfum de tei şi de trandafiri. Farurile luminau pe locuitorii masaţi pe marginea drumului care ne aşteptau de ore întregi…; lor nu le fusese dat să participe la cea mai frumoasă şi delirantă parte a zilei. O ultimă oprire este prevăzută într-o grădină de vară, la câţiva kilometri de Ploieşti: cu mititei şi

dansuri folclorice. O masă de onoare era pregătită în faţa „terasei”. Dansatorii făcură un lanţ şi îl invitară pe generalul de Gaulle să se alăture *permisei*, dar acesta refuză. Ceauşescu merse pentru câteva minute. Generalul de Gaulle avea obrazul congestionat din cauza soarelui. Era obosit. În jurul meu, invitaţii francezi laudă ospitalitatea românească. Fuseseră impresionaţi de satele Olteniei unde văzuseră în faţa fiecărei case o masă având deasupra un covor şi un vas de flori, – „masa trecătorului” –, ca un îndemn către oaspeţi. Era ceva deosebit, ceva insolit şi emoţionant, spuneau ei.

Ultima parte a drumului până la Bucureşti s-a derulat în mare viteză, cu farurile aprinse. Citeam în treacăt numele localităţilor care îmi evocau amintiri:

Potigrafu, Pucheni, Săftica, Snagov. Maşina era plină de flori: garoafe roşii şi albe, buchete de cale. Obosiţi de a fi ta zgomot şi mulţime, am ajuns din nou în cartierul Florească. La Vilă, şeful securiştilor mi s-a adresat cu un aer îngrijorat: „Doamnă, ce se întâmplă cu Franţa? Studenţii au ocupat Sorbona, s-au ridicat împotriva generalului de Gaulle! Sunt anarhişti, doamnă, să ştiţi că la noi nu se aprobă aşa ceva…" încerca oare să afle dacă plecarea noastră din România fusese grăbită, sau se prefăcea că nu ştie? în cameră mă aştepta un pachet mare, legat cu o panglică tricoloră, „din partea preşedintelui Consilului de Stat". Era un covor ţesut şi trei sticle de vin şi ţuică.

Sâmbătă 18 mai

La Facultatea de Drept din Bucureşti

Pentru ultima zi programul prevedea o

vizită la Universitatea din Bucureşti. Studenţii l-au ovaţionai pe General şi i-au cântat „Gaudeamus igitur”. Sute de persoane se adunaseră în jurul Facultăţii de Drept, dar afară nu se instalase niciun megafon, astfel că Generalul n-a fost auzit decât de cei care au avut acces la *maxima*. El s-a îndreptat printre două rânduri de studenfi spre sala de dezbateri a Consiliului facultăţii, unde a fost primii de rector şi de prolesori. Alocuţiunea în franceză rostită de ministrul învăţământului, aflat în picioare de cealaltă parte a mesei, în faţa Generalului, n-a sfârşii cu un omagiu în limba latină. Ministrul a răspuns apoi la întrebările Generalului privind examenele de admitere la Universitate şi sistemul de selecţie, probleme care reţineau în mod vizibil atenþia preşedintelui francez. În

lumea universitară domnea o atmosferă mult mai destinsă decât printre responsabilii politici. Profesorii vorbeau franţuzeşte, contactul cu intelectualii era lesnicios. În ambianta universitară, Ceauşescu şi membrii Comitetului Central păreau nişte „outsiders*, trecufi pe planul doi, dar numai *în aparenţă*. Discursul Generalului în faţa profesorilor şi a studenţilor (trei pagini şi jumătate – cam trei minute de pagină) a durat circa un sfert de ceas. Se putea urmări pe chipuri interesul respectuos stârnit de fiecare cuvânt rostit de preşedintele lrancez. Generalul îşi pusese hârtia pe pupitru şi îşi rostea discursul pe dinalară, cu gesturile şi arta sa oratorică obişnuită. Referirile sale ar fi putut fi desigur completate, lărgite prin improvizaţii, dar el nu dorea să spună mai

mult. În momentul în care a pronunţai pe româneşte *„multe dulce şi* fi *limba ce-o* aplauzele au izbucnii de pretutindeni. Aşa se scrie lstoria>

funcţionari obscuri găsesc o frază, un om important o pronunţă şi ea devine celebră. Sub cupola amfiteatrului, adunarea a ţinut mult prea puţin. Întâlnirea dintre generalul de Gaulle şi studenţi a fost încadrată în limite stricte, astfel încât să nu scape de sub control. Înainte de a părăsi

Facultatea de Drept, Generalul a semnai în cartea de aur aflată în biroul decanului. Studenţii l-au înconjurat, schiţând chiar o mişcare spontană de apropiere de maşina lui. Generalul a strâns câteva mâini, dar mulţimea a fost prompt îndepărtată. Cortegiul s-a pus din nou în mişcare sub soarele puternic, a urcat iar

Bulevardul Elisabeta spre Calea Victoriei, a trecut prin faţa fostei cafenele literare Capşa şi a fostului Teatru Naţional, cel bombardat de nemţi în 1944. Calea Victoriei părea că doarme sub soarele amiezii. Consilierii tehnici de la Elysée, care se urcaseră alături de mine în maşină, îmi ascultau distraţi explicaţiile. Politeţea le ascundea cu greu îngrijorarea. Plecarea urma să aibă loc în aceeaşi scară, dar nimic nu fusese încă anunţai oficial.

La ora 11, o parte a cortegiului s-a îndreptat spre Consiliul de Stat pentru o a treia şi ultima discuţie lărgită. Generalul, vizibil obosii, şi-a scurtat intenţiile. Ceauşescu era satisfăcut. Punctele esenţiale au fost din nou rezumate: Crearea unei comisii guvernamentale mixte, întărirea cooperării. Un comunicat urma să fie

redactat pentru presă. Spre sfârşitul discuţiei, Generalul s-a întors spre Ceauşescu făcând un gest larg cu mâinile, după cum avea obiceiul şi l-a invitat în mod oficial să viziteze Franţa. Halat. Ceauşescu se înroşi la faţă şi îşi pierdu glasul pentru o clipă. Răspunse încet: „Desigur, domnule Preşedinte; şi putem să fixăm o dată de pe acum, nu-i aşa?” (vorbea aplecându-se spre Maurer). Invitaţia Generalului era un gest de curtoazie politică care încununa relaţiile legate până atunci de Ceauşescu cu Occidentul. Ceauşescu n-a pierdut nicio clipă pentru a profita de onoarea ce i se făcuse. Vara anului 1970 a fost reţinută cu titlu provizoriu pentru vizita la Paris a preşedintelui român. Cel care avea să-l primească era Georges Pompidou. Pentru generalul de Gaulle anul 1970 avea să-i fie

anul morţii, dar, în acea dimineaţă însorită, în timp ce părăsea Consiliul de Stat împreună cu suita, salutat de mulţimea românilor adunaţi în piaţa Palatului, nimic nu lăsa să se ghicească tragicul deznodământ.

Întorcându-ne la Vila Horească, am găsit un bilet depus de serviciul de securitate de la Elysée: „Pentru că bagajele Dvs, să poată fi expediate, vă rugăm să vă pregătiţi valiza până la ora 18…”

Ultimul act de la ambasada Franţei

Saloanele ambasadei Franţei erau înţesate de lume: erau prezenţi membrii Comitetului Central şi ai guvernului, patriarhul României, corpul diplomatic, membrii Academiei. Supravieţuitori ai societăţii Bucureştiului de altă dată, câţiva bătrâni ofiţeri din primul război mondial

decoraţi cu medalii franceze se aflau şi ei acolo. Niciun om politic dinainte de regimul comunist nu figura printre invitaţi, pentru simplul motiv că în România nicio figură de o oarecare importanţă nu scăpase din închisorile anilor cincizeci. Ruptura dintre *înainte* şi *după* era consumată… Câţiva foşti militari se apropiată de generalul de Gaulle şi evocară amintiri legate de prezenţa armatei franceze în timpul primului război mondial pe frontul românesc. Am fost rugată să rămân alături de General şi de D-na de Gaulle; salutam de departe persoanele cunoscute. Profesorul Alexandru Rosetti îmi promise să-mi trimită cărţile lui. Nişte prieteni îmi anunţară, în culmea fericirii, viitoarea lor călătorie în Franţa. În spatele meu, şeful protocolului român, numai zâmbete acum, era gata-gata să mă

ia de braţ. Era o înghesuială teribilă. Ceauşescu şi soţia sa întârziau. După ce i-au aşteptat sus, în capul scării, Generalul şi d-na de Gaulle s-au retras într-un salon alături, împreună cu aghiotantul şi cu mine. Generalul mă privi amabil: „Înţeleg, doamnă, că vă întoarceţi cu noi?” „Vă urmez, domnule Preşedinte”, şi am adăugat: „Le-a plăcut *mult e dulce şi frumoasă*...”. Generalul surâse şoptind: „N-am pronunţat prea bine pe româneşte...”. Tocmai în acel moment a sosit Ceauşescu. Am coborât atunci printre invitaţi. Într-o parte a salonului de jos au luat loc doamnele de Gaulle şi Couve de Murville, cărora le-au fost prezentate pe rând, soţiile oficialilor care, după două minute cedau locul altor doamne. Ajutam la prezentări.

Se formară două cercuri, unul în jurul

Generalului, celălalt în jurul doamnei de Gaulle. Femeile erau prezentate doamnei de Gaulle, bărbaţii Generalului. „Cum merg, vânzările, domnule ministru al Comerţului exterior?” „Mai puţin bine decât importurile, domnule Preşedinte”. „Da, e întotdeauna mai uşor să cumperi decât să vinzi. Şi *noi* ca şi *dumneavoastră* trebuie să învăţăm să vindem…” Auzeam frânturi din conversaţia lor. Eram aşezată lângă pian, între D-na Couve de Murville şi D-na Maurer. D-na Couve o întrebă pe soţia lui Maurer dacă era adevărat că picta. D-na Maurer răspunse dând din cap: „Nu. nu eu, fiul meu!” Am tradus pentru D-na Couve, care insistă din politeţe: „Fiul dvs face studii de pictură?” „Nu. pictează numai ca să se distreze când se întoarce acasă”, replică D-na Maurer cu aerul plictisit. La un

moment dat, Elena Ceauşescu îi şopti cu voce joasă, surizind: „Trage-ţi fusta, dragă, că se vede totul până sus”, la care D-na Maurer tresări şi, foarte jenată, îşi aranja fusta; canapeaua era joasă şi moale! Atunci, cu un aer vinovat, ea se ridică şi se duse să se aşeze pe un scaun. În 1968, Elena Ceauşescu nu ieşise încă din umbra soţului ei, dar reputaţia ei era de-acum stabilită. Se ştia că era răutăcioasă, în special faţă de soţiile nomenclaturiştilor, pe care era geloasă.

În acest timp D-na de Gaulle se întreţinea cu soţiile membrilor corpului diplomatic. Printre ele, îmbrăcate în togă sau lungi tunici, se aflau neveste de ambasadori ai ţărilor africane acreditaţi în mai multe ţări din Est. Ambasadoarea Etiopiei, venită întâmplăior de la Belgrad,

era timidă şi surizătoare. Rămăsese în picioare lângă pian. *A trebuit* s-o *împingem* spre D-na de Gaulle. În timpul criveam pe fereastră invitaţii care invadaseră grădina. M-a izbit amestecul heteroclit de chipuri aşa Cută îmi apărea în cadrul acela de verdeaţă am de reprezentativ al vechiului Bucureşti. Noua şi obscura clasă politică românească se întâlnea aici în mod excepţional cu resturile fostei burghezii şi cu intelectualitatea care mai frecventau ambasadele străine. Oaspeţii francezi, reprezentanţii unei societăţi ce evoluase fără să rupă cu trecutul – însuşi generalul de Gaulle, om din generaţia de dinainte de 1944, aparţinea unei lumi care îşi păstrase tradiţiile şi stilul, – erau nevoiţi să primească… noua clasă. Aerul interlop al celor ce deţineau puterea în România era

deosebit de vizibil în ambianţa vechii ambasade franceze din strada Biserica Amzei, rămasă fidelă stilului european al oraşului dintre cele două războaie, căruia Paul Morand i-a fixat amintirea în neuitatul său *Bucarest*. Istoria consacră faptele, „realităţile”: cei care deţin puterea, burghezi sau comunişti, se frecventează, se primesc unii pe alţii, dar o mare diferenţă îi desparte în privinţa culturii, uzanţelor, stilului; diferenţă care s-a simţit în tot timpul călătoriei Generalului în România: conducătorii români erau stăpâni absoluţi, conducătorii francezi îşi exercitau autoritatea asupra unor oameni apăraţi de lege. Contrastul dintre raporturile de autoritate de o parte şi de alta era izbitor, chiar în ambianţa discretă a acelor zile protocolare. În anturajul Generalului, în

ciuda obligaţiilor impuse, se respira liber, respectarea disciplinei nu împiedica purtarea firească a oamenilor. În schimb, în anturajul conducătorilor români domnea o atmosferă de constrângere, ceva sinistru şi apăsător care lăsa să se întrevadă esenţa poliţienească a autorităţii lor.

Recepţia la ambasadă s-a sfârşit devreme. Ceauşescu a dat semnalul plecării. Invitaţii au năvălit din grădină spre interior ca să asiste la plecare. În mijlocul îmbulzelii iscate, o doamnă în negru m-a tras de mânecă. Voia să-i olere Generalului un cadou, o veche icoană pe care nu îndrăznise s-o aducă. Am sfaluii-o s-o depună la ambasadă cu o scrisoare adresată Generalului şi am asigurat-o că o va primi. Dar persoana nu putea să-şi stăpânească frica şi emoţia. A reuşit ea oare să-i trimită

în cele din urmă icoana generalului de Gaulle? Chiar atunci Generalul şi D-na de Gaulle s-au retras într-un salonaş împreună cu şeful de pro icul. Am profitat de acel moment pentru a-mi întâlni prici nii în grădină. Pauza fu scurtă, căci imediat s-a dat semiul de plecare. Decolarea era prevăzută pentru ora 20 U. pe aeroportul Băneasa. Sosirea la Paris, unde drapelul negru flutura deasupra Sorbonei, urma să aibă loc cu douăsprezece ore mai devreme decât se prevăzuse iniţial.

Îndată ritmul s-a schimbat. Trebuia să ne grăbim. Pentr-i ultima oară cortegiul a – străbătut traseul cunoscut: Alee Trandafirilor. Arcul de Triumf. Piaţa Scânteii. Fântâna Mioriţa, podul Băneasa. Mulţimea era din nou prezentă la întâlnire. Brusc, ne-am auzit strigaţi, voci s-au ridicat

din dreapta, venind dinspre un grup de tineri. Era încă destulă lumină. În lungul asfinţit de vară aerul uscat mirosea a pământ şi a iarbă. În umbra serii, uralele şi strigătele de rămas bun aveau ceva dramatic, aproape wagnerian. Un fel de fatalitate apăsa asupra acelor clipe legale de conştiinţa evenimentelor care aveau loc în Franţa. Mulţimea se întindea până la aeroport. Am avut impresia că protocolul de rămas bun s-a desfăşurat într-un ritm destul de rapid. Avionul prezidenţial. – aceeaşi Caravelle albă –, era oprit lângă covorul roşu, ca un obiect insolit a cărui prezenţă ţi se impunea deodată. În timp ce se cânta *Marseilleza* şi Imnul românesc, s-au aprins proiectoare puternice. Ceauşescu a rostii apăsat o ultimă alocuţiune cu plăcerea de a-şi prelungi succesul din ultimele zile. În

jurul proiectoarelor, întunericul devenea tot mai adânc. Multe salutări îl însoţiră pe General şi suita sa până la scara avionului. Prin hublou, în momentul în care avionul se puse în mişcare, i-am văzut pe Ceauşescu şi anturajul său fotografiindu-se în faţa estradei. Luminaţi din plin, afişau chipuri surizătoare în timp ce poporul era masat în întuneric. Presupun că s-au întors acasă şi au băut în cinstea succesului lor, scăpaţi, în sfârşit, de sub tensiunea ultimelor zile. Marele conducător occidental se întoarse în ţara lui, unde bântuia furtuna.

Pe toată durata zborului de întoarcere, în spatele avionului atmosfera a rămas destinsă. Vorbeam cu voce tare", glumeam, a minţindu-ne între noi de expresiile securiştilor lui Ceauşescu care reuşeau cu greu să-şi ascundă adevărata înfăţişare. Nu

le venea să creadă, ne spuseră prietenii noştri din serviciul palatului Elysée, auzindu-i pe omologii lor vorbind cu familiaritate despre „Mătuşa Yvonne” şi despre „marele Charles”. Mihai Sturdza şi cu mine aveam buzunarele pline de hârtii, petiţii, comisioane, mesaje, uneori naive, adresate Generalului pe care oamenii ni le dăduseră pe furiş şi pe care le-am trimis a doua zi la Elysée.

Apropiindu-ne de Paris, nervozitatea generală creştea. Circula zvonul că, în cazul în care pe Orly se vor afla manifestanţi ostili, vom ateriza la Villacoublay sau în altă parte. Paradoxul era resimţit în mod dureros; după aclamaţiile triumfale ale poporului român, ne puteam aştepta la huiduielile Parisului. În cele din urmă am aterizat totuşi la Orly, unde domnea calmul.

Sosirea s-a desfăşurat normal. Maşinile aşteptau de cealaltă parte a aerogării oficiale. Generalul şi suita traversară salonul de onoare pentru a saluta guvernul înainte de a lua loc în maşină.

Întoarcerea la Paris s-a făcut pe un itinerar deviat: pe bulevardele de la periferie până la lssy-les-Moulineaux, podul de la Gangliano, malurile Senei. Plouase uşor peste oraş. Trecând pe la Grand Palais, am ajuns la Elysée fără să vedem picior de manifestant. În curtea palatului Elysée, Generalul şi D-na de Gaulle au dispărut pe scara principală. Mihai Sturdza şi cu mine ne-am aşteptat bagajele într-un birou, citind ziarele; retraşi în clădirea Sorbonei, pe care o ocupau, studenţii ameninţau să răstoarne guvernul. Totul lăsa să se creadă că zilele următoare vor fi critice. Călătoria în

România aparţinea trecutului. Intrasem într-un prezent violent şi nesigur. Bagajele au sosit în sfârşit cu un lurgon special, direct de la Orly. O limuzină Citroën DS ne-a dus acasă în jur de miezul nopţii. România era deja foarte departe.

*

* * *

Văzut din Franţa, momentul călătoriei în România a putut să pară inoportun. Ulterior evenimentele din mai 68 au contribuit la estomparea evenimentelor. În realitate, călătoria generalului de Gaulle a îmbrăcat o semnificaţie deosebită. Ea venea într-un moment în care românii, după douăzeci de ani de stalinism, aveau impresia că îşi regăsiseră o parte din memorie. Vizita Generalului, prima vizită a unui şef de stat francez în această ţară, se

lega de această memorie, simbolizind rolul cultural şi politic al Franţei în istoria României moderne. Prin reacţia sa spontană, populaţia românească a arătat că a înţeles semnificaţia călătoriei. Generalul şi-a dat seama de acest lucru şi a onorai primirea făcută de populaţie neprecupeţind efortul personal, mai ales în decursul lungii şi obositoarei călătorii în provincie.

Paradoxul istoriei sau fatalitatea au vrut ca această vizită simbolică să aibă loc în plină ascensiune politică a lui Ceauşescu. Prestigiul Generalului l-a plasat pe

Ceauşescu pe orbita internaţională, atribuiri dimensiunile unei personalităţi importante printre oamenii de stat din Est. Reputaţia sa în Occident i-a permis lui Ceauşescu să-şi întărească poziţia în interior, în acei ani când, prin uneltiri, şi-a

înlăturat rivalii, pentru a se impune ca dictator absolut.

Când generalul de Gaulle a sosit în România, regimul comunist era la putere de douăzeci de ani. Fostul şef. Gheorghiu-Dej, murise în 1965. Trei zile mai târziu Nicolae Ceauşescu era numit secretar general al partidului. Colectivizarea era încheiată (Ceauşescu îşi câştigase aici noi galoane înfrângind rezistenţa ţăranilor) burghezia şi chiaburii lichidaţi, aliaţi în închisori şi lagăre. Se obţinuse plecarea trupelor ruseşti în schimbul obţinerii ordinii garantate, aşa că regimul putea să-şi permită să dea puţin drumul la şurub. După teroare se impunea o destindere. Marea cotitură ideologică a fost marcată de întoarcerea sentimentului naţional, destinat să câştige populaţia şi să consolideze

autoritatea noii echipe conducătoare, compusă, de alifii în majoritate, de personaje aliate la putere din timpul lui Gheorghiu-Dej. Primii ani ai lui Ceauşescu ca secretar general, apoi şi ca preşedinte al Consiliului de Stat, au fost resimţiţi în interior ca o epocă de destindere în contrast cu cumpliţii ani cincizeci. Discursul patriotic, redescoperirea istoriei naţionale (chiar în versiune retuşată) au fost însoţite de o intensă activitate diplomatică în direcţia Occidentului: trimiteri de emisari, contacte destinate să refacă legăturile cu Europa occidentală, dar şi cu alte continente.

În ianuarie 1967. guvernul român a fost primul care a stabilit relaţii diplomatice cu Republica Federală Germană. În luna august a aceluiaşi an. Ceauşescu l-a primit

oficial pe Wilh Brandt, pe atunci vice-canevlar şi ministru al Afacerilor externe al Germaniei de Vest. Tot atunci, în august 1967. partidul comunist român a comemorai solemn cincizeci de ani de la bătălia de la Mărăşeşti, câştigaia în 1917 împotriva germanilor, cu ajutorul Franţei. Evenimentul s-a desfăşurat în prezenţa veteranilor români şi francezi invitaţi la ceremonia militară şi patriotică destinată, între altele, să câştige simpatia Franţei. În acest context de deschidere spre Vest şi de lansare a unei politici bazate pe afirmarea identităţii naţionale se situează întâlnirea Generalului cu Ceauşescu în mai 1968.

Pentru a măsura amploarea virajului făcut de politica românească, este interesant să relevăm cum apărea imaginea generalului de Gaulle în presa română din

primii ani ai regimului comunist. În 1947, organul PCR, sub pana directorului său Silviu Brucan – acelaşi Silviu Brucan care face astăzi pe eminenţa cenuşie în spatele lui Uiescu şi al lui Roman – îl considera pe Charles de Gaulle „un aventurier fascist”. În 1948, în timpul „reformelor” culturii şi învăţământului, dirijate de Jdanov în persoană, scrierile lui Charles de Gaulle au fost puse la index, pe aceeaşi listă cu cele ale lui Churchill, Mussolini. Hitler şi Troţki. În 1958, alegerea generalului de Gaulle la preşedinţia Republicii era calificată în ziarele româneşti, drept un „puci organizai după modelul hitlerist”. Şi trebuie să observăm câteva coincidenţe revelatoare. În aceeaşi epocă, la Paris, intelectualii reuniţi în jurul unor reviste ca *Les Temps modernes*, asimilau gaullismul cu nazismul,

iar *Esprit* îl trata pe Malraux drept „fascist”. Să mai amintim lot în legătură cu acest lucru, rolul pe care intelectualii apropiaţi Partidului comunist francez (şi altor partide frăţeşti) l-au jucat, influenţând culisele regimului comunist din România. Partidul comunist român s-ar fi dispensai cu greu, mai ales la început, de serviciile acelor ziarişti, redactori, traducători, speakeri la Radiodifuziune, funcţionari la Institutul dv relaţii culturale cu străinătatea, prezenţi în edituri şi în alte puncte strategice importante pentru propaganda partidului.

În 1968, prezentările negative ale generalului de Gaulle dispăruseră din fişierul secret al „Ministerului Adevărului”. Dialectica inerentă evoluţiei istoriei permitea comuniştilor să „reconsidere” adevărul istoric în funcţie de noua „linie” a

Partidului. Portretul generalului de Gaulle, făcut de presa română în timpul vizitei, îl prezenta ca „un patriot înflăcărat, un om politic eminent care şi-a consacrat viaţa apărării intereselor ţării sale, campion al libertăţii şi independenţei. Franţei…”. Alături de el, Ceăuşescu apărea ca un discipol al Marelui maestru, în serviciul aceleiaşi cauze: independenţa şi suveranitatea naţională. Presa românească, dar şi cea străină, reproducea conţinutul discursurilor pronunţate în paralel. S-a anunţat că preşedintele Consiliului de Stat îl decorase pe Preşedintele Republicii franceze, Charles de Gaulle, cu ordinul Steaua Republicii Socialiste România, clasa I şi că, la rândul său, preşedintele Republicii franceze îl decorase pe preşedintele Consiliului de Stat cu marea Cruce a

Legiunii de onoare. De asemenea, ziarele au anunţat că Nicolae Ceăuşescu era invitai să viziteze oficial Franţa.

Trei luni după vizita generalului de Gaulle, în august 1968, steaua lui Ceăuşescu a urcat la zenit. România, singura dintre ţările satelite a refuzat să participe împreună cu armata Pactului de la Varşovia, la invadarea Cehoslovaciei. Faimosul discurs al lui Ceăuşescu ţinut în faţa poporului de la balconul palatului, unde îl primise pe General, a avut un mare răsunet. În străinătate, condamnarea invaziei a constituit o confirmare strălucită a independenţei sale faţă de Moscova. În România Ceăuşescu a cunoscut un moment de reală popularitate. Mulţi români – intelectuali, dar şi oameni de alte categorii – au aderai în acele zile la noua formulă a

comunismului, câştigaţi de entuziasmul patriotic şi decişi să lupte la nevoie dacă România ar fi fost invadată la rândul ei, ceea ce nu era exclus, judecând după zvonuri. A existat atunci o alăturare spontană faţă de Ceauşescu. Dar elanul din august 1968 a fost de scurtă durată, destrămindu-se pe măsură ce Ceauşescu se arăta un temut mânuitor din culise şi un *politruc* cu mină de fier. La întoarcerea din China în iulie 1971, el i-a chemat la ordine pe intelectuali, înfăptuind o mini-revoluţie culturală ce a marcat sfârşitul liberalizării din anii precedenţi. Dar, în Occident. Ceauşescu s-a bucurat încă multă vreme de o cotă de simpatie. El avea să călătorească mult, să fie primit cu toate onorurile de preşedintele Statelor Unite Jimmy Carter, de cancelarul Willy Brandt, de regina

Angliei, fiind considerat când un „copil teribil” al lagărului sovietic, când ca un agent mediator între Est şi Vest. Aşa a fost considerat în timpul vizitei sale oficiale în Franţa, în iunie 1970.

Ceauşescu se schimbase din mai 1968. În doi ani se îngrăşase puţin, pronunţarea defectuoasă nu i se vindecase, în schimb afişa o siguranţă de sine sporită, care nu l-a părăsit niciodată. Nu-şi ascundea ambiţia de a juca un rol important pe eşichierul internaţional – din Orientul Mijlociu până în Vietnam şi China. Nu refuzase el oare să se alinieze celorlalte state satelite care condamnaseră China în timpul rupturii relaţiilor cu URSS? Ceauşescu şi Georges Pompidou şi-au reafirmat ataşamentul faţă de principiile inspirate de politica generalului de Gaulle. În acelaşi timp, o

nouă idee străbătea ca un fir roşu cele spuse de Ceauşescu cu ocazia călătoriei sale în Franţa; oportunitatea organizării unei Conferinţe despre securitate în Europa, prezentată drept cel mai bun mijloc de a înlătura hegemonia celor două mari puteri. Iniţiativa, de origine sovietică, găsise în Ceauşescu un avocat cu atât mai elocvent cu cât îi oferea posibilitatea de a fi considerat apărător al ţărilor mici care aveau ocazia să se afirme la această conferinţă, argument seducător în ochii Occidentului. Viitorul şi cercetarea arhivelor sovietice şi române va dezvălui până la ce punct Ceauşescu, servindu-se pe sine însuşi, a servit politica Moscovei... până în ziua în care, devenind mai mult incomod decât util. Moscova l-a lăsat să cadă.

În iulie 1980, Ceauşescu a revenii în vizită oficială la Paris, primit de Valéry Giscard d'Estaing, care făcuse o călătorie oficială în România, cu un an înainte. Deceniul 70 se încheiase sub auspicii sumbre pentru România. Inundaţiile şi cutremurul de pământ traumatizaseră populaţia. Avuseseră loc apoi grevele de la minele de cărbuni de pe valea Jiului, mişcarea Goma inspirată de Carta 77 de la Praga, luase fiinţă primul sindicat muncitoresc liber. De fiecare dată Ceauşescu răspunsese cu represiuni brutale, închizând sau lichidând fizic pe conducători. Au fost relevate atunci atentatele organizate de Securitate împotriva dizidenţilor care trăiau în Franţa. Deceniul următor va desăvârşi „Epoca lui Ceauşescu, Epoca de aur", care a adus cu

sine campania de demolări, sărăcirea generalizată, haosul economic, guvernarea prin decrete prezidenţiale reglementind toate domeniile vieţii: munca, familia, sănătatea, regimul alimentar, avorturile… Orfanii din România sâni astăzi mărturia acelei mizerii tragice.

În timpul ultimei sale călătorii la Paris, în 1980, Ceauşescu a fost primit cu onoruri, dar fără entuziasm. Aplombul şi viclenia sa nu mai erau suficiente pentru a-i oferi posibilitatea unei schimbări, credibilitatea sa politică era la pământ, bluful patriotic demascat. Alături de el, Elena Ceauşescu se amesteca acum în toate, intervenind în mod ridicol în timpul întrevederilor, ca în acea memorabilă şi ridicolă întâlnire din iulie 1980 între cuplul prezidenţial şi patronalul francez. Pentru prima dată presa franceză

în totalitatea ei a fost foarte severă cu Ceauşescu. Un articol al lui Eugen Ionesco din *Le Monde* a făcut o impresie deosebită la Elysée. La rândul său. *Le Figaro* a publicat o scrisoare deschisă adresată preşedintelui Republicii, cerându-i să intervină pentru dizidenţii persecutaţi în România. A existat o asemenea unanimitate, încât niciun ziar francez, cu excepţia lui *Échos* nu a putut fi prezentai lui Ceauşescu. Autorităţile franceze au dat de înţeles dictatorului că era desconsiderat. Valéry Giscard d'Estaing a declarat în particular: „Pe ăsta nu vreau să-l mai văd!"

Totuşi a fost necesar să mai treacă zece ani pentru ca măsura megalomaniei sale ucigaşe să fie constatată pe deplin. Zece ani în care Ceauşescu a fost tolerai de lagărul socialist, dar şi de Occident. S-ar putea ca

aspectele obscure ale legăturilor cu Moscova şi serviciile aduse de Ceauşescu ruşilor să rămână pentru totdeauna necunoscute. Cât despre Occident, până în ultimul moment, grotescul personajului a ascuns adevărata dimensiune a dezastrului românesc. Astăzi lumea a înţeles. Ceauşescu a dispărut. Dar Ceauşescu n-a fost decât vârful vizibil al catastrofalului aisberg. Structurile puterii sale continuă să funcţioneze. Vor fi necesare eforturi deosebite pentru ca, în cele din urmă, societatea românească să fie eliberată.

Convorbirea din 14 mai 1968

Ceauşescu – Aş dori să-mi exprim satisfacţia spunându-vă cât de fericiţi suntem că vizitaţi România. Aş vrea, de asemenea, dacă sunteţi de acord cu mine, ca discuţiile noastre să fie sincere şi

deschise. Acum, domnule Preşedinte, întrucât sunteţi oaspetele nostru, după obiceiul românesc, vă dau cuvântul.

Generalul de Gaulle – Sunt foarte mişcai, aşa cum v-am spus adineaori, de primirea ce mi-a fost rezervată în ţara Dvs. V-am mărturisit impresia mea şi vă spun încă o dală mulţumesc!

Vom vorbi deci deschis despre toate subiectele care ne interesează; vă voi spune cum stau lucrurile şi ce urmărim. Înainte de toate, am renunţat la cuceriri şi apoi la vechile colonii. Într-adevăr, nu mai vrem să avem colonii; de altfel, ne-am schimbai şi comportamentul în legătură cu aceste ţări. Acum nu mai reprezintă pentru noi teritorii supuse, ci le considerăm elemente apte să se dezvolte; altfel spus, vrem să le ajutăm. Făcând acest lucru, vom veni în mod sigur

în ajutorul propriilor noastre interese. Aceste ţări n-au uitat Franţa, nici chiar Algeria n-a uiiai-o. În ce priveşte ţările în curs de dezvoltare care n-au fost niciodată colonii franceze, facem eforturi ca să întreţinem şi cu ele relaţii cât mai strânse.

Aşa se întâmplă cu ţările din America Latină, de exemplu, ca şi cu unele ţări asiatice: India. Pakistanul, Vietnamul, Laosul, Cambodgia. În realitate, toate ţările care o doresc, inclusiv ţările arabe care cunosc bine Franţa, beneficiază de ajutorul nostru.

În ce priveşte Statele Unite ale Americii, am fost totdeauna în bune relaţii cu ele. Să nu uităm că noi le-am ajutat să se elibereze de englezi în secolul al XVIII-lea. N-am purtat niciodată războaie contra lor. n-am tras nicio lovitură de tun împotriva lor,

cu toate că adesea am fost forţaţi să ne îndreptăm tunurile împotriva altor popoare. Există într-adevăr între noi obişnuinţa unei prietenii. Ea se datorează împrejurărilor istorice, precum şi faptului că multă vreme Statele Unite n-au fost o putere imperialistă. Nu avem deci motive să nu ne înţelegem. E adevărat că noi n-am aprobat ocuparea Cubei, de exemplu, sau a Filipinelor luate de la spanioli, dar acest lucru nu a afectat legăturile noastre de prietenie. Ca urmare, în cele două războaie mondiale. Statele Unite au intrat în acţiune, târziu, e adevărat, dar de partea noastră. Toate acestea explică existenţa unei tradiţionale prietenii între noi.

Totuşi, după cel de al doilea război mondial pe care Statele Unite l-au purtat şi în Europa, dar mai ales în Asia, forţa lor a

crescut, ele devenind o putere imperialistă. La aceasta se adaugă un oarecare mesianism american: ei sâni încredinţaţi că puterea lor se împleteşte cu adevărul. Ei cred că binele e de partea lor şi că răul le este adversar. Desigur, nu suntem de acord cu această atitudine. Se ştie că după ultimul război mondial, odată cu planul Marshall şi cu Organizaţia Atlanticului, americanii au preluat într-un fel conducerea lucrurilor. La asta se adaugă şi puterea dolarului, devenit monedă internaţională, lucru nedorit de Franţa. Fără să mai punem la socoteală că americanii au vrut să ne înlocuiască în Indochina şi încearcă să ia locul altor factori de influenţă în Asia şi America Latină. În consecinţă. America domină datorită banilor şi economiei ei. Ea este o putere enormă. Dar americanii îşi fac iluzii, comit şi greşeli,

nu au obişnuinţa războiului, n-au fost invadaţi, bombardaţi, aşa cum am fost noi în Europa şi tocmai pentru asta îndrăznesc orice, crezând că lucrurile merg de la sine. Or, iată că popoarele refuză să se supună. Franţa a demonstrat-o. Vietnamul o dovedeşte şi el.

În Europa am fost deseori în război cu Germania sau cu Anglia. Mereu când cu una când cu alta, şi asta pentru că aceste ţări, Franţa, Germania şi Anglia au fost mereu rivale. Anglia a fost rivala noastră pe mare. Cu Germania am avut rivalităţi pe continent. Războaiele noastre au fost duse totdeauna împotriva Angliei sau a Germaniei. Uneori Germania se alia cu Spania, ca pe vremea lui Carol Quintul, alteori cu Italia, ca în epoca lui Mussolini, dar asta este ceva secundar.

Faţă de Rusia am nutrit totdeauna sentimente bune, suntem prietenii ei fireşti. E adevărat. Rusia ne-a jucat câteva renghiuri urile. Şi noi de altfel, o dală. În epoca lui

Napoleon, apoi datorită politicii duse de Napoleon al III-lea. Dar Rusia ne-a jucat şi ea o festă foarte urâtă în 1917 când ne-a părăsit, apoi în 1940 cânü a semnat cu Hitler pactul de neagresiune. E adevărat că pe urmă a luptat împotriva Germaniei, că s-a apărat bine şi că a câştigat. Astfel, în ciuda regimului politic diferit de al nostru, nu avem sentimente ostile faţă de Rusia. Avem cu ea relaţii bune şi nimic nu ne desparte nici în Europa, nici în Orient, nici în Asia.

Astea fiind spuse, în ciuda bunelor noastre sentimente, ştim că Rusia este o

mare putere şi că este în curs de a-şi spori forţele militare, şi dacă astăzi o considerăm paşnică, nu ştim dacă va fi mereu aşa. În consecinţă, păstrându-ne bunele raporturi cu ea, noi vom veghea să nu-şi mărească puterea peste măsură.

Spunând asta, ne gândim mai ales la ţările aşa-zise „satelite* şi în special la surea de lucruri care a urmat celui de al doilea război mondial, când Rusia a susţinui venirea la putere a regimurilor şi a oamenilor aleşi de ea. Or, aftexarea acestor sute face imposibil un echilibru în Europa. Este vorba de Polonia, România, ţara dumneavoastră, care e vecina Rusiei. Bulgaria, Ungaria, Cehoslovacia, Finlanda şi în cele din urmă Albania. Aceste ţări care se află aproape toate în vecinătatea ei, au suferit influenţa Rusiei care s-a impus. În

cazul Greciei a existat o împărţire a influenţelor. Când l-am văzut pe Stalin în timpul războiului, în 1944, mi-a spus că Franţa trebuie să recunoască regimul din Polonia, regim formai din oamenii aleşi de el. Am refuzat şi Franţa nu a recunoscut regimul polonez decât după ce el a fost recunoscut de toate celelalte ţări occidentale.

Credem deci că o dependenţă prea îndelungată sau definitivă ar compromite echilibrul în Europa. Într-o asemenea situaţie* Occidentul este nevoit să se înţeleagă cu Statele Unite ale Americii, altfel spus, să existe două blocuri. Asta înseamnă că, pentru a asigura pacea în Europa, dumneavoastră, Polonia, Cehoslovacia, Bulgaria, puteţi juca un rol capital. Am spus că mi se pare cu totul

firesc să fiţi în bune raporturi cu Uniunea Sovietică, dar ea nu trebuie să-şi sporească autoritatea asupra Europei de Est, căci acest lucru va avea drept consecinţă o creştere a influenţei Statelor Unite. America va fi aceea care se va ocupa de Europa Occidentală, ceea ce s-a şi întâmplat într-o oarecare măsură. Or. Franţei. Germaniei şi Angliei nu le va conveni acest lucru, de altfel nici Italiei. Trebuie evitată dezvoltarea peste măsură a Rusiei, altfel se va sfârşi cu independenţa celorlalte state.

Dintre ţările Europei Centrale şi orientale, ne interesăm în mod special de România. Aceasta din cauza sentimentelor pe care le cunoaşte-ţi, precum şi pentru că aţi ştiut să vă reuşitgaţi libertatea de acţiune în domeniul economic şi politic. E un lucru deosebit de îmbucurător că

România a putut face asta. S-ar putea spune acelaşi lucru şi despre Iugoslavia, dar noi nu avem o afinitate deosebită cu această ţară. Acelaşi lucru ar fi valabil şi pentru Polonia, dacă Polonia n-ar avea o situaţie aparte datorită vecinătăţii ei cu Germania.

Iată deci în ce situaţie ne aflăm şi cum gândim.

Ceauşescu: Voi începe răspunzând la ultimele probleme pe care le-aţi ridicat, domnule Preşedinte, dar înainte de asta aş vrea să vă spun că apreciez sinceritatea cu care aţi vorbit despre situaţia internaţională.

În ceea ce priveşte poziţia României, ea trebuie să fie bine înţeleasă în raport cu poziţia ei geografică şi cu regimul pe care îl are, şi care o plasează în grupa ţărilor care pun bazele unui nou sistem social. România

este desigur o ţară care şi-a câştigai independenţa târziu şi care a reuşit să se constituie în „România Mare” numai după primul război mondial, cu toate problemele pe care le comportă faptul acesta. Or, datorită unor împrejurări, datorită politicii cercurilor conducătoare din epocă şi a situaţiei politice a anilor 1938 – 1940, România a fost împinsă alături de Germania hitleristă. Dar în realitate România nu a fost alături de Germania nici în primul, nici în cel de-al doilea război mondial. În momentul în care forţele interne au putut schimba situaţia, (desigur şi ca urmare a victoriei obţinute de Uniunea Sovietică, Franţa şi celelalte ţări aliate). România a ieşit din război, ea s-a alăturat armatelor aliate şi a luptat cu toate forţele ei împotriva Germaniei, până la eliberarea Ungariei şi a

Cehoslovaciei.

În acea perioadă s-a apreciat că România a fost a patra ţară în privinţa contribuţiei pe care a adus-o la războiul împotriva Germaniei. Trebuie spus că multe lucruri s-au schimbat în România. Aţi vorbit, domnule Preşedinte, despre influenţa Uniunii Sovietice. E sigur că victoria URSS-ului a jucat un rol important, dar forţele interne au fost cele care au împins România să iasă din starea de înapoiere în care se găsea, căci după cum bine ştiţi, România era atunci printre ţările cele mai nedezvoltate din Europa. Poporul în totalitate a susţinut reformele. Şi în legătură cu asta, aş dori să vă citez exemplul Austriei (la fel ca acela al Iranului şi al Finlandei) în care prezenţa trupelor sovietice nu a avut ca urmare instalarea

unui regim comunist.

Generalul de Gaulle: – N-am vorbit niciodată de regim. Există împrejurări, oameni, evenimente, războaie. În fapt sunt determinist în privinţa regimurilor. Mă gândesc, vedeţi Dvs., că atunci când o ţară păstrează multă vreme un anume regim, o face pentru că nu poate proceda altfel. E adevărat că datorită regimului ţarist Rusia ar fi fost (ară îndoială înapoiată. Pentru România un regim ca al dumneavoastră este bun, este util, dar un asemenea regim ar fi imposibil în Franţa, sau în Marea Britanie. El ar fi de asemenea imposibil în Austria, iată de ce ruşii nu l-au putut impune. Numai în Rusia un asemenea regim a putut să existe de cincizeci de ani, dar cincizeci de ani nu este mult în viaţa unui popor. În URSS şi la dumneavoastră un asemenea

regim este util, căci el pune în mişcare oamenii şi face să avanzese lucrurile.

Ceauşescu: – Nici eu nu am avut intenţia să vorbesc despre regimurile politice. Dar voiam să spun că un regim ca al nostru nu este impus din exterior.

Generalul de Gaulle: – Cu excepţia Prusiei.

Ceauşescu: – în ce priveşte poziţia României, ea trebuie să aibă raporturi cu Uniunea Sovietică şi cu ceilalţi vecini. Au existat momente dificile, dar, în general, raporturile noastre au fost bune cu aproape toţi vecinii noştri. Este adevărat că am avut câteva dificultăţi cu Ungarie, care face parte din Imperiul Habsburgic, pentru că o parte din teritoriul românesc se afla sub Habsburgi, dar aceste dificultăţi au fost aplanate. A fi în termeni buni cu URSS este

o necesitate pentru România.

Generalul de Gaulle: – Evidenţi

Ceauşescu: – Noi concepem ateste relaţii ca raporturi între state independente, care trebuie să aibă dreptul să se dezvolte în mod liber. Trebuie să fie foarte clar că pentru România, ca şi pentru alte state din Est, dezvoltarea este o chestiune vitală. Ca să fiu sincer, aceasta este situaţia.

Generalul de Gaulle: – Noi vă acceptăm aşa cum sunteţi!

Ceauşescu: – Există unele tendinţe cu care România Au poate fi de acord. Unele tendinţe care pot porni din bune intenţii – de exemplu Piaţa Comună – dar care pentru noi nu sâni actuale, căci dezvoltarea în această parte a lumii pretinde ca fiecare stat să se dezvolte liber.

Generalul de Gaulle: – Comunitatea

economică europeană nu trebuie să ducă la o contopire a economiilor. Noi ne păstrăm independenţa economică, nu consimţim decât la ceea ce dorim cu adevărat. De exemplu, ne opunem puterii supranaţionale. În realitate, Piaţa Comună este o asociaţie şi nu o contopire.

Ceauşescu: – S-au manifestat tendinţe care vor să transforme CAER-ul într-o putere supranaţională, tendinţe care reprezintă una dintre sursele de divergenţă dintre noi şi URSS, dar sperăm să găsim soauţii care să permită asigurarea cooperării, păstrând integritatea fiecărei ţări. Cooperarea este cu siguranţă necesară.

Generalul de Gaulle: – Noi vă iubim, iată de ce ne interesaţi!

Ceauşescu: – Sâni atitudini datorate unor obişnuinţe. Credem că vor dispărea.

Dar trebuie timp pentru asta. Considerăm că în timp se vor clădi relaţii pe baze mai solide. Deci, în privinţa URSS, socotim că aceste relaţii trebuie să continue, să se dezvolte şi că ele trebuie să stea la baza raporturilor dintre noi. Cu celelalte ţări vecine suntem în raporturi bune, nu există probleme speciale.

Cu Iugoslavia suntem în termeni buni şi perspectivele de viitor sâni pozitive. În măsura în care interesele

României o dictează, considerăm că raporturile noastre cu Iugoslavia se vor dezvolta. Apreciem mult această iară şi intenţionez să o vizitez la sfârşitul lunii acesteia.

Vrem de asemenea să stabilim raporturi bune cu toate ţările europene. Nu avem probleme în această privinţă, cu

excepţia Greciei, care se află într-o situaţie specială.

În ceea ce priveşte Germania, avem raporturi stabile cu această ţară. Germania Federală ocupă primul loc în comerţul nostru exterior, după URSS şi Republica Democrată Germană. Am stabilit relaţii diplomatice cu RFG. Dar avem unele nelinişti, unele temeri, datorate de exemplu succeselor partidului nazist la recentele alegeri. Toate ţările sunt preocupate ca Germania să nu mai poată constitui un pericol pentru pace. Or, pentru a asigura pacea în Europa, o pace bazată pe independenţa naţională a tuturor statelor, trebuie să fie găsit mijlocul de a împiedica pentru totdeauna Germania să devină un pericol pentru pace. Germania există, ea este o realitate, trebuie deci găsită o cale

care să permită celor două state germane să participe la reglementarea problemelor germane. Pentru a reglementa în mod judicios unele probleme ale RFG-ului, este necesar ca aceasta să se hotărască să aibă raporturi cu RDG-ul. Dacă nu, va exista o stare de tensiune în Europa şi un climat în care va fi greu să se asigure progresul ţărilor europene.

Generalul de Gaulle: – Noi am încurajat şi încurajăm RFG-ul să stabilească raporturi cu România. Cehoslovacia, poate într-o zi cu Polonia (le-am spus-o şi polonezilor). În ceea ce priveşte RDG-ul, noi în Franţa nu suntem prea grăbiţi să vedem reunificarea Germaniei. Pe de altă parte, atâta vreme cât nu va exista o reunificare a Germaniei *într-o formă oarecare*, în Europa nu va exista linişte. Căci există două Germanii, dar *un*

singur popor german, de aceea trebuie ca aceste două Germanii să coopereze. În ce ne priveşte suntem fermi şi de neclintit în privinţa frontierelor Germaniei, în special frontiera cu Polonia. Considerăm că aceste frontiere sâni definitive şi că Germania nu trebuie să aibă acces la armamentul atomic. Aceasta este o condiţie esenţială pentru a păstra securitatea în Europa.

Ceauşescu: – Sunt de acord cu dumneavoastră, reunificarea nu trebuie grăbită. Dar trebuie găsită o soluţie. Câtă vreme problema nu va fi rezolvată, această situaţie va fi o sursă de tulburări în Europa. Care poate fi contribuţia noastră la rezolvarea acestei probleme? Noi credem că situaţia trebuie să se normalizeze, că unele ţări occidentale trebuie să recunoască RDG-ul. Aceasta va ajuta de altfel şi la

cooperarea celor două Germanii, l-am spus acest lucru domnului Brandt şi el este de acord cu mine asupra acestui punct de vedere, iată de ce, recunoscând graniţele stabilite, cele două Germanii trebuie ajutate să coopereze pe termen lung. Noi putem să contribuim la asta. În ceea ce o priveşte, Finanţa poate face mai mult. Şi asta tocmai pentru că dumneavoastră, domnule Preşedinte, aţi edificat o politică de cooperare între ţările europene, în vederea unei unităţi care va trebui să se realizeze într-o zi; de aceea cred că un pas în această direcţie va fi stabilirea de relaţii cu cele două state germane. De la această părere pornim atunci când vrem să găsim o soluţie care ar putea îmbunătăţi situaţia în Europa. Noi apreciem în mod deosebit relaţiile cu Franţa. Lăsând la o parte trecutul istoric,

considerăm că relaţiile noastre constituie la ora actuală una din bazele cooperării în Europa. Chiar dumneavoastră aţi spus că URSS era un „stâlp” al Europei. F adevărat, dar şi Franţa este un stâlp al unei Europe bazată pe independenţa statelor.

Generalul de Gaulle: – Aş adăuga ceva. Eu fac eforturi să conduc politica Franţei. Necesitatea dominantă pentru toţi este pacea. Am fost atât de ruinaţi material şi moral timp de o sută cincizeci de ani, încât nimic azi nu e mai important pentru noi decât pacea, ca să ne putem reface atât substanţa, cât şi puterea. Când vă veţi gândi la Franţa, gândiţi-vă la pace. De-aici opoziţia noastră faţă de blocuri şi faţă de tot ce împiedică libertatea naţiunilor în Europa de Vest şi în cea de Est.

Ceauşescu: – în acest fel am înţeles şi

concep politica Franţei. Şi noi considerăm că blocurile constituie o piedică în calea dezvoltării şi a păcii în Europa, iată pentru ce ne pronunţăm împotriva lor. Şi noi suntem de aceeaşi părere, că normalizarea relaţiilor în Europa va avea ca efect lichidarea blocurilor. Politica noastră este o politică de pace şi de cooperare cu toate ţările. Vrem să găsim căi pentru lichidarea blocurilor, pentru dezvoltarea fiecărui stat.

Sunt de acord cu dumneavoastră, domnule Preşedinte, în legătură cu ceea ce aţi spus despre Statele Unite, anume că ele practică o politică de dominare şi că este necesar să acţionăm în aşa fel încât această politică să nu poată aduce prejudicii umanităţii. Trebuie să sperăm într-o consolidare a independenţei şi a rolului fiecărui stat. Considerăm absolut necesar în

acest sens extinderea raporturilor cu toate ţările în curs de dezvoltare. România întreţine raporturi bu.» e cu toate ţările Asiei, ale Americii Latine şi cu ţările arabe, în ciuda faptului că în timpul recentelor evenimente România a adoptat o atitudine diferită. Noi considerăm că ţările arabe au perspective de dezvoltare în viitor şi că trebuie să le ajutăm să progreseze din punct de vedere economic şi social. Asta nu subjugindu-le, ci acordându-le un sprijin mutual.

Generalul de Gaulle: – Sunt fericit că am putut avea un schimb de vederi atât de sincer. Chiar dacă n-am aflat lucruri noi despre ceea ce gândim, am putut lotuşi să ne precizăm ideile şi un asemenea exerciţiu este totdeauna util. Mă felicit deci pentru această discuţie. S-au rezolvat unele

probleme de cooperare economică şi s-a realizat fără îndoială un mic progres în concertarea părerilor noastre politice.

Ceauşescu: – Sunt deosebit de satisfăcut de această întrevedere.

„NU APARŢII NICI UNEI LUMI, NICI CELEILALTE… /6

INTERVIU CU SANDA STOLOJAN

Antonia Consumtinescu: Aproape că aş putea vorbi de o presiune a destinului. În clipa când apărea cartea ta despre de Gaulle în România, plecai la Bucureşti în delegaţia franceză ca interpretă a lui François Mitterrand.

5.5. E adevărat. Faptul de-a fi fost interpreta a trei preşedinţi – de Gaulle. Pompidou şi Giscard d'Estaing – mi se părea un palmares suficient de bogat în materie de preşedinţi, dar iată că în ultimul moment

s-a mai adăugat un trofeu... O spun uşor ironic, fiindcă faptul nu-mi inspira vreo mândrie deosebită. O asemenea experienţă poate frapa imaginaţia oamenilor, dar realitatea e mai modestă, interpretul are o poziţie deontologică care îl obligă la discreţie; situaţia lui nu e aşa de extraordinară cum se vede din afară. Dacă ai opinii personale, eşti obligai să le păstrezi pentru tine. Eu am comis o mică indiscreţie scriind despre călătoria generalului de Gaulle, dar era la 22 de ani după eveniment şi aveam acoperirea autorităţilor franceze. M-am gândit de asemenea că relatarea călătoriei trebuia să cuprindă şi conţinutul convorbirilor confidenţiale dintre de Gaulle şi Ceauşescu, pentru a accentua obiectivitatea istorică. Am ţinut ca această relatare să rămână neutră, am vrut să mă

retrag cil se poate, ca să iasă în evidenţă extraordinara conjunctură care l-a adus pe un personaj istoric de dimensiunea lui de Gaulle să stea de vorbă „intim” cu un personaj de talia unui Ceauşescu…

AC Semnul destinului de care vorbeam a apărut mai devteme, în copilăria petrecută în capitalele străine, în mediul cosmopolit al misiunilor româneşti în străinătate, în acea lume închisă unde se leagă şi se dezleagă relaţiile politice. Din frecventarea ei ai deprins, dincolo de datele naturale, exerciţiul discreţiei consistente care frapează de-a lungul cărţii.

5.5. Într-adevăr, copilăria mi-am petrecut-o în străinătate, în ambianţa vieţii de diplomaţi a părinţilor mei

— şi copiii sorb atmosfera înconjurătoare. Mi-amintesc de pregătiri, de

ecoul recepţiilor, de obligaţiile sociale. În acele vremuri diplomaţia juca un rol mai mare decât astăzi, când diplomaţii sunt mai mult nişte emisari ai guvernelor. Înainte de război conta foarte mult personalitatea lor – mă gândesc de exemplu la un Paul Morand... Am locuit în ţară, adică la Bucureşti, cu intermitenţe doar trei sau patru ani

— Nu pun la socoteală mult iubitele vacanţe petrecute la via de lângă Focşani. În rest, noi, copiii, i-am însoţit pe părinţii noştri în diferitele posturi: Roma, Berlin, Haga, Brazilia, apoi Lisabona, Varşovia, din nou Roma, Copenhaga – şi înapoi la Bucureşti, unde ne-a prins comunismul. Unii diplomaţi, ca părinţii mei, au schimbai des posturile, alţii mai rar. Bunicul meu, Duiliu Zamfârescu, a rămas în post la Roma timp

de 16 ani, cu o scurtă deplasare la Bruxelles, unde, de altfel, a scris *Viaţa la ţară*…

AC. Un adevărat paradox, să scrii *Viaţa ţară* la Bruxelles!…

5.5. Da» şi trebuie subliniat că în toţi aceşti ani de existenţă în afara României, Duiliu Zamfirescu n-a scris nici o singură pagină într-o altă limbă decât în româneşte, deşi vorbea mai multe limbi… Revenind la cronologie, comunismul ne-a prins la Bucureşti. Am început o viaţă cu totul diferită, am încheiat cu trecutul. În ceea ce mă priveşte, am inaugurat atunci viaţa mea de proletară intelectuală. În comparaţie cu noua mea existenţă, trecutul mi se părea artificial sau de domeniul imaginarului. Mai târziu am ajuns în exil, – şi aici a apărut din nou destinul…

A.C. Cum s-ar numi destinul de care vorbim?

5.5. Poate darul de-a face legătura între lumi diferite, care cuprinde cunoaşterea limbilor şi a relaţiilor sociale, darul de-a fi vehicul între oameni. M-am convins că este o vocaţie. Pe toate planurile, chiar şi în viaţa de toate zilele. Lucrurile mi-au reuşit, în general, când am vrut să pun oamenii în contact unii cu alţii, să prezint pe cineva altcuiva. Mi-a plăcui întotdeauna să nu păstrez pentru mine, să invit lumea împreună, iar din acest gest să pornească relaţii care, de multe ori, mi-au scăpat complet după aceea. Ieşeam din scenă. Dar îmi împlinisem rolul, acela de legătură…

În acest roi de stabilire de raporturi se intercalează perfect meseria de interpret, de persoană care transmite un *sens*.

Interpretul, în accepţia aleasă a noţiunii, este cel care nu se lasă blocat de cuvinte, este cel care ştie să transmită *ideea*. Operaţie care vine în contradicţie cu rolul traducătorului, presupus a rămâne pe cât de aproape de textul scris. Este aici ceva paradoxal. O trecere a sensului prin cuvinte către altă limbă, către alte semne lingvistice, (ţar echivalenţa nu trebuie să rămână la constrângerea dicţionarului. Proiectarea ca interpretă în Occident (am învăţat aici la Paris, la Şcoala de Interpreţi) mi-a deschis un orizont cultural şi mi-a asigurat independenţa materială – este o meserie grea, dar lucrativă – şi în acelaşi timp m-a situat undeva într-o marginalitate care este prin definiţie, din nou, cea a interpretului. Tu nu aparţii nici unei lumi, nici celeilalte. Eşti un vehicul neutru care

face două operaţii: extrage dintr-o enunţare ceea ce trebuie transmis şi repune într-o altă formă. Când operaţia este instantanee, lucrurile devin din succesive – evident – simultane.

AC Cum ai devenit interpreta preşedinţilor?

S.S. A fost o coincidenţă. O persoană care mă cunoştea din copilărie m-a recomandat pentru a-l însoţi pe generalul de Gaulle în România. Nici nu mă gândeam că o voi regăsi la Paris şi mai ales că va fi într-un post înalt la Elysée. Am avut astfel o filieră directă foarte sus, total neaşteptată şi necăutată. Aici intervine şi cealaltă latură a destinului meu şi anume contactul, începând din vremea comunismului, cu poliţia şi cu securitatea. M-am întâlnit cu figura lor obscură şi sinistră întâi în ţară.

Comunismul m-a învăţat (ceea ce în viaţa mea nu mi-aş fi imaginat), cu prezenţa poliţiştilor, de care au fost legate toate păţaniile noastre în România; arestarea lui Vlad, arestarea mea când am vrut să fugim, primul şoc când i-am văzut în pragul uşii… Am trăit în primejdia şi ameninţarea lor permanentă, ca toată lumea pe atunci. Odată în exil mi-am zis: acum am terminat cu ei. Or iată că, datorită vizitelor oficiale (între altele), m-am reîntâlnit cu figura lor, de astă dată zâmbitoare şi mondenă, în persoana unor „diplomaţi” sau miniştri. După cum am aflat ulterior, se pare că oficialităţile de la Bucureşti au făcut anumite dificultăţi când am fost desemnată ca interpretă a generalului de Gaulle. S-ar fi spus: „ţineţi neapărat să fie tocmai ea?” S-a răspuns: da. N-au avut încotro, chiar dacă

nu le-a făcut plăcere. În realitate eram o persoană neînsemnată, chiar dacă ştiam şi păţisem nişte lucruri. Alţii păţiseră lucruri mult mai grave…

A.C. Reprezentai o lume pe care ei îşi închipuiau că au strivit-o, dacă nu complet, cel puţin suficient ca să se simtă siguri pe minciunile lor. Or, le apăreai de partea cealaltă, ca un reproş neliniştitor, inaccesibilă manevrelor şi agresiunii.

S.S. În 1970, la venirea lui Ceauşescu în Franţa, s-au vizitat nişte mari centre aerospaţiale din regiunea Toulouse. La masă, într-o reşedinţă meridională vopsită în alb, cu balcoane deschise, cu arcade şi multă lumină, care amintea puţin de arhitectura românească, Ceauşescu bine dispus a arătat spre mine zicând: „vedeţi, au existat la noi capacităţi, dar aici au ştiut

să le folosească” – o remarcă făcută, evident, de ochii lumii. De contactul cu Securitatea am avut parte şi la Paris în anii ’70 şi 80 sub forma unor ameninţări oculte, mesaje indirecte, scrisori.

A.C. Ele se adresau mai ales opozantei, militantei care dubla, iarăşi cu discreţie, pe interpretă. Vorbeai la Europa Liberă, redactai sau semnai proteste împreună cu intelectualii români dizidenţi şi pe la mijlocul anilor ’80 ai devenit preşedinta „Ligii Drepturilor Omului. Cum ai putut gira aceste diferite compartimente? Nu e uşor să te multiplici aşa încât să nu existe suprapuneri şi să păstrezi ceremonialul strict al fiecărei entităţi.

5.5. Am ţinut ca viaţa mea de interpretă să fie total separată de rest. Colegii mei interpreţi, mult timp, habar n-au avut de ce

făceam, că manifestam cu pancarte în faţa ambasadei…

A.C. Mai este şi activitatea ta de traducător şi mai ales de poet şi de scriitor. Ştiu că ai sertare pline de jurnale…

5.5. Mai ales de jurnale… Am avut tot timpul sentimentul că asistam cu obligaţia mărturisirii. Presupun că am un oarecare simţ al observaţiei. Cred că-l am. Şi am fost mereu obsedată, inconştient probabil, de semnificaţia vremurilor pe care le trăiam. Când am scăpat din ţară, din primul moment am început să privesc înapoi pentru a fixa ceea ce trăisem. Nu pentru că noi am li trăit la nivelul prigoanei mai mult decât alţii. Trăisem în România ca toată lumea, nu făcusem nimic special, eram prea tineri ca să avem un trecut politic, prea tineri ca să avem proprietăţi. Bunurile

aparţineau părinţilor noştri. Eram în realitate nişte inocenţi proiectaţi într-un moment istoric cu consecinţe incalculabile pentru viitoarele decenii ale ţării. Eram fără să ştim nişte actori mărunţi într-o imensă dramă. Habar n-aveam de Marx, iar çind am aflat că suntem „duşmani ai poporului1, la primul proces al lui Vlad, am căzut din lună! „Bestii burghezo-moşiereşti" şi „duşmani ai poporului" erau formule inchizitoriale care. Dacă ţi se aplicau, te puteai aştepta la orice. Pe moment nu puteam să măsurăm bine dimensiunea evenimentelor. Am măsurat-o mai bine mai târziu, de departe…

Poate că aici intervine din nou practica interpretului care te învaţă să te autoamparţi, să te divizezi. Este ca un fel de schizofrenie inerentă celui care trebuie să facă, impersonal, fuziunea a doua lumi

diferite. Această scindare mi-a fost întotdeauna familiară şi s-a tradus în viaţa de toate zilele în capacitatea de-a mă detaşa, de-a mă obiectiva. Riscul de a te situa, ca spectator, în căutarea adevărului, este cel al impresiei de banalizare. Când proiectezi propria pasiune asupra lucrurilor, le deplasezi, le schimbi, le faci poate mai interesante. Deplasarea pătimaşă a obiectivului poate da efecte captivante. Pe mine m-a interesat însă, înainte de toate, adevărul. Cu riscul banalităţii. El poate fi sec, dar şi zdrobitor, poate fi şters dar şi teribil. Este şi sabie şi strălucire, dacă proiectezi în adâncime. Totdeauna am căutat să sesizez adevărul. În măsura în care exista. Ori, el exista, ceea ce se verifica pe alt plan – ştii că un lucru este adevărat în spirit – în esenţa sa. În toate traiurile, în

obscuritatea pe care viaţa o arunca asupra realităţii, caut în spatele lucrurilor acea strălucire a esenţei. Pe de altă parte aceeaşi detaşare, care mi-e naturală, m-a împiedicat să intru în competiţii. Am fost proiectată uneori, fără să vreau, în lupte. Am încercat de fiecare dată, uneori provocând animozităţi, să depatelizez.

Şi totuşi, pentru că aparţin unei anumite generaţii, pentru că venind în Franţa m-am simţii în exil şi nu în emigraţie – deşi m-aş fi putut socoti îndreptăţită să pun un punct final problemelor româneşti, cu toate consecinţele existenţiale pe care le suportasem – mai ales pent, ru că am găsit în Occident o totală opacitate la ceea ce însemna comunismul, n-am putut să nu particip la opoziţia politică, alcătuită în realitate de o mină de oameni. Încercam să

facem cunoscut calvarul din România, într-o lume care nu te asculta. Mesajul pe care noi îl aduceam despre ce înseamnă comunismul nu era înţeles în Franţa anilor ’60 şi 70. Nu puteam să ne facem auziţi. Eram imediat taxaţi de „anticomuniştii visceralі”, de obsedaţi, acuzaţi că suntem înverşunaţi fiindcă am pierdut averi… Injustiţia a avut întotdeauna darul să mă scoată din poziţia de observator. M-a revoltat imensa nedreptate făcută oamenilor din România, aruncaţi în ignoranţă şi mizerie. Poate că l-am moştenit pe bunicul care a fost foarte preocupat de destinul românilor.

A.C. Revenind la jurnale, bănuiesc că ele reconstituie şi lumea exilului…

S.S. Da, bineînţeles. Mă obsedează de asemenea şi o altă problemă: pervertirea limbajului. Atât de important este cuvântul

şi atât de esenţial este să nu spui orice. Pentru că esenţa cuvântului este divină iar omul este pe pământ pentru a spune, a atesta, a mărturisi. Suntem mărturisitori, şi aceasta nu este o vagă formulă creştină. Pericolul care ne pândeşte astăzi este proliferarea cuvântului, repetarea lui mecanică, invadatoare, a cărui prototip este limba de lemn… mi-e teamă că la pervertirea limbajului participă în primul rând mass-mediile. Odată consumate, cuvintele se aruncă la coş, cum aruncăm ziarele, obiectele uzate…

A.C. Da, vidat, profanai, cuvântul nu mai e întemeietor, a devenit diabolic. Fiindcă nu mai este trăit, nu mai are echivalent în spirit. La urma urmelor, această *obsesie de care* vorbeşti nu este decât o asumare teoretică a vocaţiei tale de

practician al limbajului în toate implicaţiile lui.

(apărut în ziarul *JLupta*”, la Paris)

SANDA STOLOJAN: „Avec de Gaulle en Roumanie”.

„Preşedinţii trec, interpreţii rămân”.

Aceste cuvinte, rostite de Anne-Aymone Giscard d’Estaing, soţia preşedintelui republicii franceze cu ocazia vizitei cuplului Ceauşescu la Paris în 1980, rezumă experienţa Sandei Stolojan, actuala preşedintă a Ligii pentru apărarea drepturilor omului în România. Interpretă şi traducătoare, poetă şi critic literar. Sanda Stolojan s-a aflat, începând din 1968, în cercul restrâns al personalităţilor din jurul preşedinţilor republicii franceze care au participat la întâlnirile cu Nicolae Ceauşescu mai întâi, cu Ion Uiescu astăzi.

Generalul de Gaulle, Georges Pompidou, Valery Giscard d'Estaing ieri, François Mitterrand astăzi, au vizitat România sau au primit vizita lui Nicolae Ceauşescu la Paris.

Cunoscând consemnul de discreţie care protejează contactele conducătorilor de state, nu e deci de mirare că mărturia Sandei Stolojan apare abia după moartea generalului de Gaulle şi a lui Nicolae Ceauşescu. Ocazia de a prezenta punctul de vedere> discret dar indispensabil, al interpretului, i-a fost olerit mai întâi Sandei Stolojan de un colocviu organizai la Universitatea din Nanterre între 1 şi 3 octombrie 1990, colocviu intitulat „De Gaulle şi comuniştii, antagonism şi convergenţe". Organizatorii erau Centrul de analiză comparativă a sistemelor politice de la Universitatea Paris I, Centrul de studiu al

istoriei şi a sociologiei comunismului de la Universitatea Paris X şi CNRS, în sfârşit. Institutul Ch. de Gaulle.

Cu această ocazie, Sanda Slulojan a prezentat o scurtă comunicare intitulată „Convorbirile Ceauşescu – de Gaulle în mai 1968”, contribuţie considerată unanim a fi una din cele mai importante din cele prezentate. De aceea la îndemnul profesorului René Remond, preşedintele „Fundaţiei naţionale pentru ştiinţe politice”, al doamnei Annie Krigel, specialistă în problemele comunismului şi a altor participanţi la colocviu, Sanda Stolojan a redactai o versiune completă a vizitei generalului de Gaulle în România între 14 şi 18 mai 1968.

De fapt, această vizită trebuia să aibă loc în iunie 1967, dar războiul de şase zile a

amânat-o. Ea urmă după o serie de decizii spectaculare ale Franţei gaulliste care recunoaşte China comunistă (1964), se retrage din NATO (martie 1968), închide bazele străine de pe teritoriul ei şi constrânge Comandamentul Pactului Atlanticului de JNord să se mute la Bruxelles în octombrie 1967.

Între 20 şi 30 iunie 1966, generalul de Gaulle tace o vizită lui Brejnev, Kosîghin şi Podgornii, echipa care-l râs turn ase pe Hruşciov, şi care manifesta la început o oarecare moderaţie şi seriozitate în relaţiile externe, opuse total stilului fostului secretar general pensionai cu forţa. Această vizită este urmată, în 1967, de călătoriile lui de Gaulle în Canada (unde îndeamnă pe francofoni la secesiune strigând „Trăiască Québecul liber”), şi în Polonia lui Gomulka.

Devenea evident că Franţa înţelegea să-şi reia locul de mare putere europeană, şi pentru aceasta combătea violent hegemonia anglo-saxonă în Europa de răsărit. Alegerea Poloniei şi a României se înscria perfect în acest proiect: de Gaulle căuta să încurajeze fronda sateliţilor Uniunii Sovietice şi începea cu ţările care aveau mari afinităţi cu Franţa aflată apareni pe aceleaşi poziţii faţă de Statele Unite.

În viziunea preşedintelui Franţei, anglo-americanii erau două puteri maritime – thalasocraţii imperialiste –, care nu aveau ce căuta în Europa (de aceea opoziţia continuă a lui de Gaulle la intrarea Angliei în Piaţa Comună, manifestată deschis la 27 noiembrie 1967). Ideea unui condominiu franco-sovietic asupra continentului european (apărută încă în anii războiului)

nu pare a fi fost adevăratul scop al generalului.

În schimb, încurajind naţionalismul polonez şi român de Gaulle căuta parteneri şi încerca să suscite emuli în pactul de la Varşovia, care să ceară acelaşi lucru ca şi el: suprimarea blocurilor militare din Europa.

Cu România, relaţiile Franţei luaseră un curs nou în 1963 – 64, când primele contacte pe plan cultural şi diplomatic duc la ridicarea legaţiilor celor două ţări la rang de ambasadă (17 decembrie 1963). După „declaraţia din aprilie” 1964 prin care România se plasa la distanţe egale de China şi URSS, o delegaţie română condusă de primul ministru Ion Gheorghe Maurer vine în Franţa cerând ajutoare şi colaborare economică (27 iulie. – 3 august). Românii

veneau să culeagă în Occident roadele politicii de dezgheţ intern, vizibilă din 1962, şi care se va accelera după moartea lui Dej şi venirea la putere a lui Ceauşescu (martie 1965).

Dar, mai spectaculare decât măsurile pe plan intern sunt cele pe plan extern ale Bucureştiului: stabilirea de relaţii diplomatice cu Germania Federală (ianuarie 1967), şi mai ales, menţinerea relaţiilor cu Israelul după războiul de 6 zile din iunie 1967, conjugată cu libertatea de emigrare a evreilor. Activitatea internaţională a lui Ceauşescu şi a coechipierilor săi Maurer şi Chivu Stoica este urmărită cu interes şi simpatie la Paris, care se hotărăşte să treacă la contacte directe la cel mai înalt nivel cu România.

Vizita generalului de Gaulle în România

a fost comentată în diverse moduri: presa anglo-saxonă, ostilă preşedintelui Franţei, lasă să se înţeleagă că Franţa era infiltrată de agenţii comunişti sovietici până în sferele cele mai înalte, ceea ce explica simpatiile pentru Uniunea Sovietică şi blocul de Est. În Franţa însăşi, vizita în România a fost ocultată de mişcările din mai 1968 care au dus ţara la un pas de război civil. În schimb, pentru echipa conducătoare de la Bucureşti, venirea lui de Gaulle echivala cu o legitimizare la înalt nivel pentru naţional-comunismul incipient practicat deja de Dej la sfârşitul vieţii. În fine, după cum scrie Sanda Stolojan, pentru poporul român, această vizită, după 20 de ani de stalinism, coincidea cu impresia că îşi regăsea o parte din mémorie. Vizita generalului (…) s-a situat pe linia directă a

acestei memorii, simbolizând rolul cultural şi politic al Franţei în istoria României moderne. Populaţia românească a arătat, prin reacţia sa spontană, că a înţeles astfel acest eveniment. Generalul aintuit aceasta şi a răspuns entuziasmului popular mai ales în timpul lungii şi încărcatei călătorii în provincie”.

Pentru că, trebuie să spunem de la început, vizita s-a desfăşurat sub semnul ambiguităţii: pentru de Gaulle, România, ca şi Polonia, Cehoslovacia şi Bulgaria trebuia să joace „un rol capital pentru asigurarea păcii în Europa”, păstrând bunele relaţii cu URSS, dar împiedicând-o să-şi extindă dominaţia asupra Europei de răsărit, pentru a nu da Statelor Unite justificarea pentru dominaţia asupra Europei occidentale. Când Ceauşescu îi răspundea că România a ales

singură calea comunistă, fără influenţa sovietică, de Gaulle răspunde:

„Nu am vorbit niciodată de regimuri. E vorba de circumstanţe, de războaie, de fapt, sunt determinist, în materie de regimuri. Eu cred că, în momeptul în care o ţară menţine multă vreme un regim, aceasta înseamnă că nu poate altfel. Este adevărat că, cu ţarii, Rusia ar fi rămas, fără îndoială, înapoiată. Pentru România, un regim ca al dumneavoastră, are şi părţi bune, este folositor, dar un asemenea regim ar fi imposibil în Franţa sau în Marea Britanie. Ar fi de asemenea imposibil în Austria, de aceea ruşii nu ar fi putut să-l impună. Numai în Rusia un astfel de regim poate exista de 50 de ani, dar 50 de ani nu e mult în viaţa unui popor. În URSS şi la dumneavoastră un astfel de regim este util

deoarece îi pune pe oameni în mişcare şi lucrurile avansează, merg înainte.

Pe de altă parte de Gaulle avea o memorie toarte... selectivă, deoarece în aceeaşi conversaţie spune: „Când l-am văzut pe Stalin în timpul războiului, în 1944, mi-a spus că Franţa trebuie să recunoască regimul din Polonia, regim compus din oameni de-ai lui. Am refuzat şi Franţa nu l-a recunoscui decât în ziua în care toate celelalte ţări occidentale îl recunoscuseră deja”. Or. la colocviul de la Nanterre, Henri-Christian Girând a precizat că dimpotrivă. Franţa va fi prima care va recunoaşte comitetul de la Lublin, rupând astfel solidaritatea occidentală în momentul în care se realiza procesul de aservire al Europei centrale de către Kremlin.

Dacă Ceauşescu machia comunizarea

României sub ocupaţia sovietică, de Gaulle prefera să uite, ba chiar inversa complet atitudinea sa faţă de comunizarea Poloniei sub aceeaşi ocupaţie. Ambiguitatea era deci totală – ea e vizibilă, practic, pe fiecare pagină a cărţii Sandei Stolojan între Bucureşti şi Paris, între Ceauşescu şi de Gaulle. Între cei doi oameni nu exista niciun fel de afinitate spirituală, în schimb interesele (politice şi economicei îi obligau (oare?) să colaboreze.

Ceea ce a modificat complet spiritul în care s-a desfăşurat vizita a fost reacţia populaţiei, a ţăranilor şi muncitorilor, a ofiţerilor în rezervă care au fost invitaţi la recepţii unde se puteau prezenta lui de Gaulle cu cuvintele „Promoţia Saint-Cyr 1934!”, a intelectualilor şi a burgheziior oprimaţi de regimul comunist.

Ca în toate ţările comuniste, autorităţile scoseseră populaţia pe stradă, cu steaguri şi pancarte. Această practică, de origine sovietică, este de fapt mult mai veche în Rusia decât regimul comunist „deoarece este descrisă deja de un ambasador german în 1517, la Moscova: „Căci acesta este obiceiul lor, de fiecare dată că vin la curte ambasadori extraordinari ai unor prinţi sau regi străini, o mulţime de nobili de boieraşi şi soldaţi sunt convocaţi din toate regiunile vecine (ca să-l întâmpine), tavernele şi prăvăliile din oraş sâni închise, negustorii şi cumpărătorii sâni goniţi de la piaţă, iar locuitorii oraşului se înghesuie din toate părţile. Toate acestea se lac pentru ca străinii, la vederea acestei mulţimi imense, a marelui număr de supuşi, să tragă concluzii favorabile asupra puterii

cneazului, pe de o parte, şi, pe de alta, pentru ca numărul acestor ambasade străine să ridice în ochii poporului majestatea cneazului moscovit”.

Numai că, pentru primaoară după 1948, românii au venit voluntar să-l salute pe de Gaulle, dovadă cuvintele rostite de un grup de tineri unui miliţian: „N-ai nevoie să ne îmbrânceşti şi nici să ne supraveghezi, tovarăşe miliţian, de data asta am venit de bunăvoie şi noi îl protejăm pe generalul de Gaulle!” Entuziasmul popular este imens şi sincer şi cu atât mai reconfortant sau mai straniu – pentru de Gaulle care află că la Paris se ridică baricade, că la Sorbona flutură steagul negru al anarhiei, că Franţa este paralizată de o grevă generală de o amploare fără precedent.

Dacă poporul face o primire generoasă

şi simplă lui de Gaulle, Ceauşescu şi autorităţile comuniste sâni stângaci, pisălogi, greoi, lipsiţide tact şi de delicateţe, intimidaţi de prestanţa oaspetelui francez. Conversaţiile la banchete oficiale n-au spontaneitate, comuniştii români nu cunosc de fel ceea ce englezii numesc „small talk”, iar Sanda Stolojan traduce prin perifrază „mică conversaţie de salon”. Ambiguitatea, jena reciprocă sâni accentuate de prezenţa interpreţilor francezi Sanda Stolojan şi Mihai Sturdza – ambii persecutaţi de regim, arestaţi (Mihai Sturdza) sau cu soţul în închisoare (Sanda Stolojan), apoi răscumpăraţi de rude din Franţa pe bani grei, de unde vin cu oficiali francezi în vizită la Bucureşti. Aceşti martori ai feţei nocturne a regimului comunist îl deranjează pe Ceauşescu, care preferă conversaţiile

intime cu de Gaulle avându-l doar pe Maurer ca interpret.

Privirea intelectualei de rasă, a poetei care a trăit în România în anii ’50, a pariziencei revenite la Bucureşti după 6 ani, observaţia atentă! a nuanţe, mirosuri şi culori, toate acestea dau cărţii Sandei Stolojan un farmec special. Comparaţia între Franţa şi România, prezentă în paginile cărţii, dă vizitei lui de Gaulle o dimensiune nebănuită, pe care nu o găsim în cărţile de istorie şi nici în reportajele jurnaliştilor.

Conversaţiile dintre de Gaulle şi Elena Ceauşescu despre bucătăria românească, sau cele despre ţigani şi Basarabia, la Craiova, cu Elena Petrescu şi Maurice Couve de Murville, sunt adevărate pagini de antologie postearagialescă, amintind de

celebrul „stai cuminte, că te vede madam Carol”!

În schimb, o notă personală de câteva rânduri rezumă realităţile României mai precis decât un lung articol savant:

„Era ora 22,30; am profitat ca să sar în maşină şi l-am rugat pe şofer să mă conducă la familia mea, în strada Pietăţii. A ezitat o secundă, dar a acceptat: desigur că avea să-şi facă raportul acolo unde trebuia.

Străduţele din cartier erau la fel cum le cunoşteam, părăginile şi pline de farmec, dar nu aveam vreme să mă emoţionez. Şoferul a consimţit să mă aştepte şi am sunat.

Veneam pe nepusă masă, mi-a deschis guvernanta noastră, cu strigăte de bucurie. De la intrare am fost izbită de nu ştiu ce care mi-a strâns inima. Era mirosul de

vechituri din casele româneşti în care oamenii erau înghesuiţi de 20 de ani, unii peste alţii. Uitasem acest miros. La fiecare reîntoarcere în România l-am regăsii, până şi în vremea din urmă, ca un semn distinctiv al mizeriei-oamenilor din Est”.

Sau, după o recepţie la ambasada Franţei, Sanda Stolojan se fofilează afară. „Ieşind pe strada Amzei, am întâlnit un prieten scriitor cu o carte sub braţ şi un borcan de iaurt în mină. Nu se schimbase deloc, /an aflat că urma să se ducă curând în Anglia şi că se va opri la Paris. La Bucureşti, în câteva zile, puteai să întâlneşti, de departe sau de aproape, pe toţi prietenii de altă dată... Bucureşti era încă un oraş unde lumea era mică. Era destul să te găseşti la un moment dat pe bulevard sau pe Calea Victoriei, într-una din

librăriile din centru sau la cofetăria Nestor, ca să fii sigur că ai să întâlneşti pe unul sau pe altul... în mai 1968, acest Bucureşti mai exista încă. Oamenii care supravieţuiseră ternarei staliniste încercau să-şi regăsească obiceiurile, locurile de întâlnire, un mod de viaţă legat de stilul oraşului. O rază de lumină străbătuse întunericul anilor ’50. Prietenii mei, unii ieşiţi din închisoare în 1964 – 65, credeau că ce era mai rău trecuse şi se pregăteau să trăiască în oraşul lor trecut prin atâtea încercări. În ciuda mizeriei şi a promiscuităţii locative, casele, bisericile, străzile nu erau încă desfigurate sau desfundate. Inima oraşului bălea în continuare. O speranţă plutea în aer, am simţit-o în această lună mai 1968 îndărătul palorii chipurilor şi a dărăpănării faţadelor. În realitate, vechiul Bucureşti, cu edificiile

şi spiritul care îl animau, îşi trăia ultimii ani”.

Ambiguitatea fundamentală care traversează acest eveniment se regăseşte şi în alt detaliu, în aparenţă minor.

dar plin de tilc: omul care asigura securitatea generalului de Gaulle în timpul vizitei în Rumania se numea Mihai Caraman şi ocupa, din 1958. oficial funcţia de pum secretar al ambasadei române din Paris, însărcinat cu afacerile economice, apoi aceea de prim-constlier de ambasadă. În realitate, Mihai Caraman era rezidentul Securităţii române şi organizatorul celei mai formidabile reţele de spionaj, formată din refugiaţi români, din francezi şi din funcţionari internaţionali, care a operat vreodată în Franţa, furnizând, până în 1969. un număr enorm de informaţii capitale

privind NaTO-ul. Franţa şi Occidentul patronilor săi români, dar. În special, KGB-ului sovietic. Descoperit şi obligat să se întoarcă în ţară în 1968. Mihai Caraman este astăzi unul din stâlpii Serviciului Român de Informaţii, braţul drept al lu' Virgil Măgureanu, pentru unii observatori adevăratul sau şef. Descoperirea acestei reţele de spionaj în 1969 a fost cauza amânării vizitei de răspuns a lui Ceauşescu în Franţa, vizită care a avut loc în 1970, în vremea preşedinţiei lui Georges Pompidou, aşa cum afacerea Matei Haiducu – Virgil Tănase în 1982 a îngheţat relaţiile româno-iranceze până în 1989.

Dar aceasta este, vorba lui Kipling, altă poveste

MATEI CAZACU (text transmis la BBC în martie 1991)

— După notele mele necorectate. Dare de seamă publicată cu autorizatrde la Ouai d’Orsay.